

Közzététel: 2026. január 27.

A tanulmány címe:

Megtakarítási reflexiók és döntések analízise a hazai lakosság körében végzett fókuszcsoporthoz tartozó interjúk alapján

Szerzők:

RITZL ILDIKÓ

a Magyar Nemzeti Bank (MNB) vezető készpénzpolitikai szakértője

E-mail: ritzlnekazii@mnbb.hu

SZÁRAZ ANIKÓ

az MNB vezető készpénzpolitikai szakértője

E-mail: szaraza@mnbb.hu

BÓDI-SCHUBERT ANIKÓ

az MNB Pénzkiadás- és Befektetési Stratégiai Főosztályának vezetője

E-mail: schuberta@mnbb.hu

DOI: <https://doi.org/10.20311/stat2026.01.hu0005>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) *Statisztikai Szemle* c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány vagy annak részeit felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

1. A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
2. A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, térítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
3. A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
4. A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, hasznosítási célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Szt. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
5. A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
6. A 3. a)–c) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„Forrás: *Statisztikai Szemle* c. folyóirat 104. évfolyam 1. számában megjelent, **Ritzl Ildikó – Száraz Anikó – Bódi-Schubert Anikó** által írt, **Megtakarítási reflexiók és döntések analízise a hazai lakosság körében végzett fókuszcsoporthoz tartozó interjúk alapján** című tanulmány (link csatolása)”
7. A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem feltétlenül esnek egybe a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

Ritzl Ildikó – Száraz Anikó – Bódi-Schubert Anikó

Megtakarítási reflexiók és döntések analízise a hazai lakosság körében végzett fókuszcsoporthoz tartozó interjúk alapján

**Analysis of savings reflections and decisions based on
focus group interviews conducted among the domestic population**

Ritzl Ildikó, a Magyar Nemzeti Bank (MNB) vezető készpénzpolitikai szakértője

E-mail: ritzlnekazii@mnb.hu

Száraz Anikó, az MNB vezető készpénzpolitikai szakértője

E-mail: szaraza@mnb.hu

Bódi-Schubert Anikó, az MNB Pénzkibocsátási Stratégiai Főosztályának vezetője

E-mail: schuberta@mnb.hu

A készpénzállomány számos országban megfigyelhető jelenkori bővülése a hazai és a nemzetközi kutatások szerint jelentős mértékben a felhalmozási célú készpénztartásnak köszönhető. Ennek a látásmódnak nem racionális magatartásnak a mozgatóerőit makrofókuszú kutatásokkal limitáltan elemezhetők, azonban igazolást nyert, hogy a készpénztartás a bizonytalanságtól és a pénzügyi szolgáltatások árától is függ a hagyományos változók mellett. Tanulmányunk az egyéni percepciókat és döntési mechanizmusokat vizsgálja feltáró elemzés keretében, fókuszcsoporthoz tartozó interjúk felhasználásával. Eredményeink szerint a lakosság felhalmozási döntései szükségletpiramisba rendezhetők. A hierarchia alján található legegyszerűbb igény – a mindennapos szükségletek kielégítését követően – a biztonságra törekvés, amely a biztonsági tartalék felhalmozásában ölt testet, és fő jellemzője a likviditás. Ezt meghaladó szint a megtakarítás, amely célja és időhorizontja is változatos, míg a piramis csúcsára a befektetések, azaz a hosszú távon nélkülözhető, jövedelmező összegek kerülnek. A résztvevők érzelmi viszonyulása és a környezet alakulására adott reflexiók számos döntési heurisztikán és kognitív torzításon keresztül alakítják a felhalmozási szükségletpiramis szintjeit.

Kulcsszavak: fókuszcsoport, megtakarítás, készpénz

According to domestic and international research, the current expansion of cash in circulation is largely due to cash holdings for the purpose of accumulation. The driving forces of this seemingly irrational behaviour can be analysed to a limited extent with macro-focused research, but it has been proven that cash holdings also depend on uncertainty and the price of financial services in addition to traditional variables. Our study examines individual perceptions and decision-making mechanisms in the framework of an exploratory analysis, using focus group interviews. According to our results, the population's accumulation decisions can be categorized based on the savings needs pyramid, the most basic need - after satisfying everyday needs - is the pursuit of security, which is embodied in the accumulation of a safety reserve. Savings, the purpose and time horizon of which are also diverse, exceed this, while non-essential in the long-term amounts are invested. The emotional attitudes of

the participants and their reflections on the development of the environment shape the levels of the savings needs pyramid through numerous decision heuristics and cognitive biases.

Keywords: focus group, savings, cash

Magyarországon 2013 óta folyamatosan bővül a forgalomban levő készpénzállomány – a 2022-ben bekövetkezett 7 hónapos kivételtől eltekintve –, miközben a mindennapos fizetési műveletekben egyre csökken a készpénz szerepe. Ezt a két-tősséget vizsgálta egy korábbi tanulmányunk (Bódi-Schubert–Ritzlné Kazimir, 2023) arra a következtetésre jutva, hogy a készpénzkereslet mozgatórugói átalakulóban vannak, amely folyamat során a megtakarítási célú készpénztartás szerepe egyre jelentősebbé válik a készpénzkereslet alakulásában. Azonban a makroszemléletű megközelítés nem ad választ arra, hogy az egyének szempontjából a készpénzes felhalmozások mögött milyen motivációk és döntési sémák húzódnak meg, amelyek azt eredményezik, hogy látszólag nem racionális döntést hozzanak, ezért jelen tanulmányunkban a készpénzhasználati szokásokat vizsgáló lakossági kutatás fókuszcsoportos interjúnak kvalitatív elemzésével vizsgáljuk a felhalmozás folyamatát az egyéni döntési modelleken keresztül. Kutatásunk célja annak megértése volt, hogy a magas kamatkörnyezet és infláció ellenére az egyén miért nem csökkenti tartósan és jelentősen az általa tartott készpénz mennyiségét, amely a kamat és az infláció változására rugalmatlanul reagál.

A fókuszcsoportos interjúk elemzése során annak azonosítására összpontosítottunk, hogy milyen döntési folyamaton és reflexiókon keresztül alakulnak ki az egyéni felhalmozási döntések, és ebben a folyamatban mikor, milyen szerepet játszhat a készpénz. Az egyén az általa felhalmozott összeget hogyan értékeli, milyen időhorizonton dönt a felhasználásáról, valamint a felhalmozott összeg esetleges jövőbeli újraértékelése milyen körülmények között, hogyan megy végbe.

Kutatásunk egyértelműen feltáró jellegű, azoknak az egyéni attitűdöknek, döntési torzításoknak az azonosítása volt a célunk, amelyek az egyént készpénzhasználatra, illetve készpénzfelhalmozásra ösztönzik. Tekintettel e kutatási módszer sajátosságaira, eredményeink csak korlátozottan általánosíthatók, ugyanakkor érvényességük magas, mivel az interjúk feldolgozása során komplex képet kaptunk arról, hogy a belső és a külső környezet a reflexiókon keresztül milyen konkrét döntési technikákat eredményez. A fókuszcsoportokban részt vevők magyarázatokkal, érzelmi töltettel, tapasztalataikkal alátámasztva kötötték össze a döntési outputot az adottságként jelen lévő külső és belső körülményekkel az információfeldolgozás és a reflexiók kialakulásán, illetve a döntési folyamaton keresztül.

1. Szakirodalmi áttekintés – az egyén megtakarítási döntését befolyásoló tényezők

A megtakarítás a jövedelemnek a fogyasztást meghaladó része (*Keynes, 1936*), képzésének mozgatórugóit számos közgazdasági és pszichológiai kutatás elemezte az elmúlt évtizedekben. Ezen kutatások jellemzően kétféle nézőpontból vizsgálják a megtakarítási döntéseket: az egyénre fókuszálnak, s annak a személyes kontroll-képességét, kockázatviselési hajlandóságát, szociodemográfiai jellegzetességeit, tanult viselkedését, közegének társadalmi normarendszerét elemzik. A vizsgálatok és az elméleti modellek másik jelentős része az egyént körülvevő pénzügyi, gazdasági, intézményi környezet megtakarításokra gyakorolt hatását térképezi fel, idesoroljuk a makromegközelítésű vizsgálatokat is.

A kutatásunk során alkalmazott fókuszcsoporthoz tartozó interjúkat feldolgozó technika nem alkalmas arra, hogy a külső és a belső környezet, valamint a folyamat outputja közötti kapcsolatokat kvantitatív módon megvilágítsa, de arra megfelelő eszköz, hogy a reflexiókon és a döntési folyamaton keresztül tisztázza a körülmények szubjektív lecsapódását a folyamat outputjában. Emiatt tanulmányunk a szakirodalom áttekintését tartalmazó részében olyan elméletek szintetizálására törekedtünk, amelyek kevésbé a megtakarítással kapcsolatos körülményekre, inkább a döntési folyamatra és az azt befolyásoló egyéni attitűdökre fókuszálnak.

Simon (1959) fontos kritikája a klasszikus racionális döntéshozatal megközelítésével szemben az, hogy a döntéshozók legtöbbször nincsenek a teljes információkészlet birtokában a döntéseik meghozatala során, illetve az emberi agy befogadóképessége sem teszi lehetővé minden helyzetben valamennyi lehetséges döntési alternatíva racionális kiértékelését. Ezzel összefüggésben *Marsh (2002)* kifejti, hogy az egyén döntéseit kognitív korlátok határolják be, úgymint a figyelem, az emlékezet, a megértés és a kommunikáció. Ezen korlátok szituációnként változó kombinációi nem eliminálhatók a döntési folyamat során, és jellemzően az egyén személyiségjegyeivel párosulva leegyszerűsített, az adott helyzetben nem maximális hasznosságú, hanem kielégítő, elfogadható döntések meghozatalára sarkallják a döntéshozókat.

A figyelmet mint kognitív korlátot befolyásoló egyik fontos tényező lehet a stressz is. Utóbbi alatt az emberi szervezet reakcióját értjük, amely alkalmazkodási folyamatot jelent minden olyan ingerre, amely megterheli és kibillentí egyensúlyi állapotából. A stressz hatására az egyén hajlamos lehet a kapkodásra, és nem körültekintően mérlegel. Emellett *Shah és szerzőtársai (2012)* a stressz tovagyrúzó hatásaként rámutattak, hogy a szegénység a szociodemográfiai körülmények összességéeként a hiányon keresztül is hatással van a megtakarításokra, az alapvető

nélkülözés erős motivációt jelent az aktuális problémák leküzdésére, és folyamatosan magas stressz-szinttel jár. A problémák leküzdésének vágya és a stressz miatt jelentkező mentális fáradtság számos esetben nem optimális megoldásra vezet.

Az egyén döntéseinek meghozatalakor kiemelt szerepe van a bizonytalanságnak is, mivel a kimenetek a döntéshozó által nem megjósolhatók (Zoltayné, 2002). Keynes a bizonytalanság különböző fokozatait különböztette meg (Keynes, 1921), amelyeknél az események kimeneteleinek valószínűsége különbözik (Zéman, 2020). Keynes likviditáspreferencia-elmélete szerint bizonytalanság esetén a döntéshozók a likvid eszközöket preferálják (Keynes, 1936). A magas infláció önmagában növelheti a bizonytalanságot a magas inflációs pálya által okozott jelentősebb szórás, a relatív árak változékonysága és a gazdaságpolitika növekvő kiszámíthatatlansága miatt (Ball–Cecchetti, 1990).

A megtakarítások motivációit már Fisher (1930) és Keynes (1936) is megfogalmazta. Fisher hat tényezőt azonosított, amelyek a megtakarítást ösztönző, illetve gátló tényezők lehetnek: előrelátás, önkontroll, szokások, életkilátások, mások iránt érzett aggodás és a mások által nyújtott minta. Keynes nyolc motivációt különített el: óvatosság, előrelátás, számítás, fejlődés, függetlenség, vállalkozószellem, örökség felhalmozása és kapzsiság. A motivációk azonban nem egymástól függetlenül vagy egymás mellett léteznek, némelyik kielégítésére nagyobb az ösztönző erő, mint másokéra.

Lindqvist (1981) a megtakarítási okokat a maslow-i szükséglethierarchiát (Maslow, 1954) alapul véve hierarchikus szerkezetbe rendezte, és egy olyan struktúrát alkotott, amelyben a magasabban lévő szükségletek az alacsonyabban lévőknek vannak alárendelve, a szintek egyben a szükségletkielégítés sorrendjét is meghatározzák, és minden szinthez eltérő motiváció rendelhető. A legalacsonyabb szinten a rövid távú pénzügyi célok eléréséhez szükséges pénzmennyiség, a második szinten a pénz óvatossági tartalékolásának szükségessége áll, a harmadik szint magában foglalja a nagy mennyiségű pénz felhalmozását valami drága dolog megvásárlásához, a legfelső szinten pedig a felhalmozott vagyon áll. Xiao és Noring (1994) hasonló struktúrát alakított ki, a legalacsonyabb szintű igény a túlélés, ezt követi a biztonság iránti igény, végül a növekedésre való törekvés. Xiao és Anderson (1997) vizsgálata szerint a megtakarítási szükségletpiramis a háztartások által tartott pénzügyi eszközök összetételében is tükröződik, a korlátozott erőforrásokkal rendelkező fogyasztók csak alacsony kockázatú likvid eszközöket engedhetnek meg maguknak, majd a szükségletpiramison feljebb lépve a magasabb hozamot kínáló, nagyobb kockázatú eszközök aránya nő.

A tervezési időhorizont hossza a megtakarítások szintjével pozitív kapcsolatban áll, a megtakarítások pszichológiai szempontból különböző célokra és különböző időhorizonton történő döntési szituációt jelentenek (Fisher–Montalto, 2010). DeVaney és szerzőtársai (2007) felhívták a figyelmet arra, hogy a hosszabb távon

tervező háztartások a megtakarítási hierarchia magasabb szintjei felé mozdulnak el. *Muller (2001)* szerint az életkor a még várható élettartam által meghatározza a pénzügyi tervezési időszakot, ez is hozzájárulhat ahhoz, hogy az idősebbek számára a befektetések kevésbé fontosak.

Buccioli és Trucchi (2021) a megtakarításokat a kontrollképesség függvényében vizsgálták. A kontrollképesség belső és külső lehet, előbbi esetén az egyén abban hisz, hogy a döntései határozzák meg a jövőbeli helyzetét, míg a külső esetén a saját döntések szerepe kisebb, a kimenet külső tényezők függvénye. A belső kontrollképesség esetében nem az egyénspecifikus, hanem a piaci tényezők alapján születik a döntés, ilyenek például a hozam, a jövedelem. A külső kontrollképesség az aggodalmon, szorongáson keresztül az óvatossági megtakarítások növekedésének irányába hat azáltal, hogy a kimenetre az egyéni döntésnek nincs hatása, ez a szükségletpiramis alsó szintjeinek relatív súlyát növeli.

Thaler és Shefrin (1981) a racionálistól eltérő döntési folyamatokat az önkontroll szerepével magyarázta. Elméletük szerint az egyén cselekvése nem konzisztens, a hosszú és a rövid távú haszonmaximalizálás konfliktust okoz, amelyet az egyén az alábbiak szerint csoportosítható, látszólag nem, valójában mégis racionális technikák segítségével old fel, hiszen az önkontroll elvesztésével jelentkező költségek is valós költséget jelentenek:

- Ösztönzők megválasztása
- Szabályok: például rögzített összeg megtakarítása minden hónapban.
- Mentális könyvelés: Az eszközök dekompozíciójára épül, amelyek közül a legegyszerűbb: jelenlegi elkölthető jövedelem (I), forgóeszközök (A) és jövőbeni jövedelem (F) (*Shefrin–Thaler, 2004*).
- Keretezés: Az egyes jövedelemforrásokat eltérően kezelik attól függően, hogy mekkora összegről van szó, és hogy kiszámítható-e az adott jövedelem, így az egyes jövedelmeket gyakorlatilag az eszközkategóriákhoz rendelik, és ennek megfelelően döntenek a felhasználásukról. Az egyes eszközkategóriák esetén a fogyasztási határhajlandóság összességében és tartósság szerinti bontásban is szisztematikusan különböző. Az elkölthető jövedelmet illetően a legnagyobb, a forgóeszközök esetében kisebb, és a jövőbeni jövedelemnél nulla (*Shefrin–Thaler, 2004*).

A mentális könyvelésből fakadó attitűdöknek hatása lehet a rövid távú megtakarítási gyakorlatra is, amikor az egyén egy kitűzött, rövid vagy középtávú célra készpénzben „gyűjti a pénzét”. *Raghubir és Srivastava (2008)* igazolta, hogy készpénz használatkor a fogyasztók könnyebben átlátják és képesek kontrollálni kiadásait, míg elektronikus fizetési módok választása esetén nagyobb a valószínűsége az ún. túlköltekezésnek, mert kevésbé érzékelik a fizetési műveleteik valós értékét. Ezzel azonos eredményre jutott *Broekhoff és Crujjsen (2022)* is, akik megállapították, hogy a fizetési műveletekben a készpénz használata a

legfájdalmasabb az egyén számára. Ezáltal a készpénzzel történő az a fizetési mód, amely a legnagyobb segítséget nyújtja a költségek feletti kontrollban, a *contactless* (érintésmentes fizetési módok, mint például a mobilfizetés Google Pay, Apple Pay alkalmazással) fizetések pedig a legkevésbé támogatják az önkontrollt. Az önkontrollt az is segíti, ha a félrerakott pénz inkább nagyobb címletű bankjegyekből áll, mert ezeket az emberek többsége nehezebben költi el, ezért is halmoznak fel szívesen inkább magasabb címletű bankjegyeket (*Raghubir–Srivastava, 2009*).

A kilátáselemélet szerint az emberek a döntéseik során ún. heurisztikákat, leegyszerűsítő mechanizmusokat alkalmaznak (*Kahneman–Tversky, 1974, 1983, 1984*), amelyek segítik őket a döntési szituációk komplexitásának kezelésében (*Hátori, 2003*). Hasonló, a racionálistól eltérő viselkedést ír le az Allais-paradoxon is, amely azt mondja, hogy a biztos eredményeket az emberek sokszor még akkor is preferálják a bizonytalanokkal szemben, ha azok várható értéke kisebb, mint a bizonytalanoké (*Vajda, 2012*).

A megtakarításokhoz kapcsolódó döntésekhez az alábbi heurisztikák, kognitív torzítások azonosíthatók, amelyek a bizonytalanság és az elmaradt hozam függvényében befolyásolhatják az egyén döntéseit:

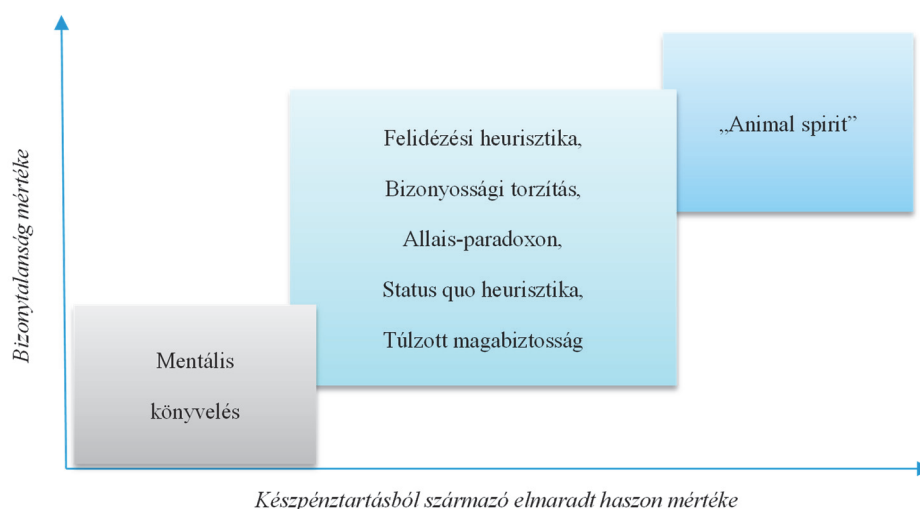
- *Felidézési heurisztika.* Alapvetően befolyásolhatja a megtakarításainkról hozott döntéseinket a korábbi befektetési döntéseink hozama vagy vesztesége, illetve ezekről őrzött emlékeink; továbbá e téren kiemelt jelentősége lehet az egyén pénzügyi intézményekkel kapcsolatos korábbi tapasztalatának, valamint ezen intézményekbe vetett bizalmának, azok társadalmi megítélésének, hírnevének. A felidézési heurisztika nagyban kapcsolódhat a pénzügyi intézmények reputációjához. Egy-egy negatív hír vagy akár közvetlen/közvetett személyes tapasztalat (pl. bankcsőd) évekre visszavetheti a bizalmat a pénzintézetekkel szemben, és ezáltal készpénztartásra ösztönözhet.
- *Status quo torzítás.* Lényege a ragaszkodás az eddig jól bevett gyakorlatainkhoz, „mindig is így csináltuk” logikája. További meghatározó készpénztartási ösztönzöt jelenthet a korábbi szokásaink hosszú távú fenntartása, a változtatástól való félelem, ugyanis a status quótól való eltérést az emberek mindenképpen kockázatosnak ítélik (*Samuelson–Zeckhauser, 1988*). Így könnyen juthatnak az egyének arra a következtetésre, hogy ha például eddig is volt mindig valamennyi készpénz a háztartásukban, akkor a jövőben is csak akkor érzik magukat biztonságban, ha ezen a gyakorlaton nem változtatnak.
- *Megerősítési torzítás, túlzott magabiztosság.* Az emberek hajlamosak azokat az információkat figyelmen kívül hagyni, amelyek azt igazolnák, hogy a feltételezéseik helytelenek (*McGrath, 1999*), illetve túlértékelik saját képességeiket a döntéshozatal során, kompetensebbnek tekintik magukat a szakembereknél. A megerősítési torzítás együtt járhat a túlzott

- magabiztossággal is, amikor az egyén felkészültebbnek, jobban értesültnek gondolja magát a társainál vagy akár a szakértőknél. Ez a kognitív torzítás meggátolhatja az embereket abban, hogy a valós helyzetképet mérlegelve, objektív alapokon döntsenek az egyes megtakarítási formák választásáról.
- *Bizonyossági torzítás.* Az azonnali hozzáférhetőség, kézzelfoghatóság általában nagyra értékelt, míg a jövőben realizált hozam távoli, annak elmaradását nem is érzik feltétlenül nagy veszteségnek a döntéshozók. Emellett az egyes befektetésekhez kapcsolódó kockázatokat bizonyos döntéshozók – lehetséges, hogy az információhiányból, illetve a kapcsolódó felidézési heurisztikákból adódó torzítások miatt – hajlamosak lehetnek a valósnál nagyobbban értékelni. A bizonyossági torzítást fokozhatja az Allais-paradoxon jelensége is, vagyis az, hogy a saját otthonukban kockázatmentesen tartott készpénzt az egyének sok esetben még akkor is értéke-sebbnek tartják, ha tudatában vannak az így elszenvedett veszteségnek. Itt szükséges azt is megjegyezni, hogy az emberek felülértékelhetik a készpénzhez való azonnali, korlátlan hozzáférés előnyeit szemben azzal, hogy az egyéb megtakarítások csak időben/térben relatíve korlátozottan (pl. banki nyitvatartási időben, internetkapcsolat rendelkezésre állása esetén) érhetők el. Hozzá kell tenni, hogy a készpénzes megtakarítások bankszámlán való elhelyezése vagy egyéb alternatíva választása önmagában növeli a befektetés mentálisan érzékelt költségét (*Spantig, 2021*).
 - *„Animal spirit”.* A *Keynes (1936)* által skálázott bizonytalanság legmagasabb foka, amikor az egyént körülvevő események hirtelen teljesen kiszámíthatatlanná, az egyént által nem befolyásolhatóvá válnak (például természeti katasztrófa, járvány, bankpánik, háború esetén). Az ilyen magas fokú, elemi bizonytalanság esetén a készpénzigény egy ösztönös birtoklási vágyként írható le, amely során a döntéshozó nem tudatosan, átgondoltan cselekszik, hanem közösségi mintákat követve próbálja átvészelni az általa tapasztalt negatív esemény(ek) sodrását, s akkor is a készpénztartás mellett dönt, ha tisztában van vele, hogy azzal lemond a jövőbeli elmaradó hozamokról, vagy ez magas tranzakciós költséget generál számára (pl. betétek, befektetések feltörése az azonnali készpénzhez jutás érdekében).
- Az „animal spirit” jelenséget magyarul adekvátan csordaszellemnek vagy árral való sodródásnak írhatjuk le, és kialakulásában egyéb heurisztikák, torzítások is közrejátszanak, mint például a hozzáférési vagy a téves összekapcsolás heurisztika. Ez a szituáció tehát annyiban különbözik a korábbiakban bemutatott esetektől, hogy a bizonytalanság extrém magas foka előzetes jelek nélkül, hirtelen jelentkezik, s azonnali, nagy összegű készpénzigénnyel jár együtt. *Fischer és szerzőtársai (2004)*, valamint *Rösl és Seitz (2021)* kiemeli, hogy nagyon jelentős bizonytalansági szint esetén a hirtelen megnövekvő készpénzkereslet elősegíti a

stabilizációt, mert a készpénz azonnali birtoklása csökkenti a lakosság pánikreakcióit (1. ábra).

1. ábra

**A megtakarításokhoz kapcsolódó heurisztikák és döntési torzítások
a bizonytalanság és az elmaradt haszon tükrében**
*Heuristics and decision biases related to savings
in the light of uncertainty and lost benefits*

Forrás: saját szerkesztés.

2. Módszertan

A Magyar Nemzeti Bank (MNB) megbízásából¹ 2025 I. negyedévében lakossági készpénzhasználati szokásokat felmérő átfogó kutatás zajlott, amelynek során fókuszcsoporthoz tartozó interjúkkal és 1500 fős reprezentatív lakossági mintán kérdőív segítségével térképeztük fel a lakossági készpénzhasználati szokásokat, attitűdöket. A kutatás során 2025 januárjában 6 darab, 90 perc időtartamú fókuszcsoporthoz tartozó interjút szerveztünk, amelyekből kettőre Budapesten, a többire Debrecenben, Győrben, Keszthelyen és Tiszafehérváron került sor. Minden fókuszcsoporthoz 10-10 részt-

¹ A kutatást a Századvég Konjunktúrakutató Zrt. bonyolította le.

vevő beszélgetett (azaz összesen 60 fő), a szervezés során a résztvevők kiválasztásában nem, kor és iskolai végzettség szerint a felnőtt népesség összetételét vették figyelembe.

A fókuszcsoportos beszélgetések szervezésének, lebonyolításának, majd az eredmények feldolgozásának menetét a *Nyumba és szerzőitársai (2018)* által meghatározott sorrendiséget követve végeztük el.

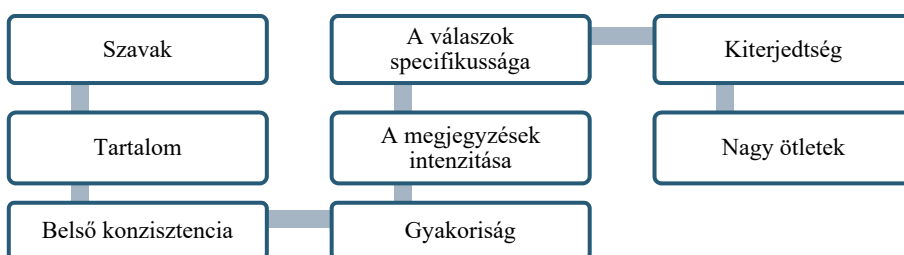
A fókuszcsoport-vezérfonal (lásd 1. melléklet) négy nagy témát foglalt magában, a vásárlási szokásokat, a készpénzhez jutást, a megtakarításokat és a banki ügyintézés. Ebben a tanulmányban ezek közül a megtakarításokat érintő beszélgetésrészeket elemezzük. A fókuszcsoportokról videófelvétel készült, amely alapján a beszélgetések leiratozását az AÍrite szoftverrel végeztük el.

A fókuszcsoportos beszélgetésekről készült átiratokat a 2. ábra szerinti elemzési szempontok alapján dolgoztuk fel.

2. ábra

Szempontok a fókuszcsoport-interjúk adatainak interpretációjához

Considerations for interpreting focus group interview data

Forrás: Rabiee (2004) alapján saját szerkesztés.

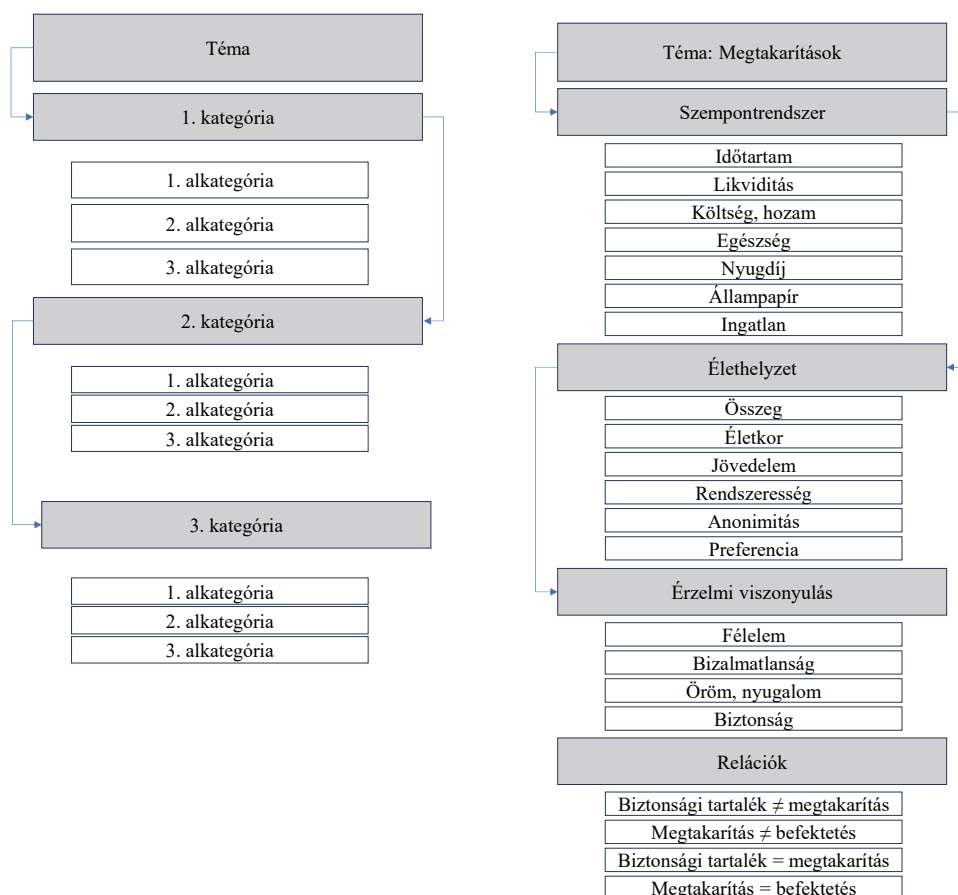
A fókuszcsoportos beszélgetésekről készült leiratok megtakarításra vonatkozó részeit, a résztvevők válaszait, megjegyzéseit többkörös osztályozásnak vetettük alá aszerint, hogy a résztvevők a megtakarítás fogalmát eltérően értelmezték. Némelyek a megtakarítást tevékenységként ragadták meg, mások pénzüsszeget, a megtakarítási tevékenység eredményét értették alatta. A biztonsági tartalék fogalomként szintén felmerült, és az is nyilvánvalóvá vált, hogy a biztonsági tartalék és a megtakarítás, valamint a megtakarítás és a befektetés számos résztvevő számára eltérő tartalommal bír, és eltérő az érzelmi viszonyulásuk is ezekhez a fogalmakhoz.

Első körben aszerint soroltuk be a megjegyzéseket, hogy azok a biztonsági tartalékra, a megtakarításra vagy a befektetésre vonatkoznak-e. A második körben a megjegyzéseket a 3. ábrán bemutatott kategóriarendszerrel osztályoztuk. Négy fő-kategóriát hoztunk létre, amelyeken belül alkategóriákat alkottunk, az egyes kategóriákba sorolt példaidézetek a 2. mellékletben található. Számos kijelentésnek

több jelentéstartalma volt, ezért a harmadik kör során a másodlagos tartalom szerint ismét kategorizáltuk azokat. Végül azonosítottuk azokat a résztvevői hozzászólásokat, amelyeknél valamilyen kognitív torzítás volt tetten érhető.

3. ábra

A témára jellemző kategóriák képzése
Formation of categories specific to the topic

Forrás: Lochmiller (2021) alapján saját szerkesztés.

Az általunk készített elemzés a leiratok szövege alapján megalkotott kategóriák előfordulási gyakoriságának vizsgálatára épül. Ez jelenti az elemzés gerincét. A megjegyzésekben foglalt érzelmi intenzitás feltárását szolgálta a korábban említett kategorizálás, amikor a szövegben foglalt mélyebb érzelmeket, attitűdöt is igyekeztünk megragadni.

A fókuszcsoportban elhangzottak feldolgozása során a belső konzisztencia elemzését is elvégeztük, arra is hangsúlyt fektetve, hogy feltárjuk azokat az eseteket, amikor a válaszadók az egyes kérdésekre egymásnak ellentmondó válaszokat adtak, azaz nem konzisztens módon viszonyultak a témához, vagy a beszélgetés során megváltoztatták a korábbi álláspontjukat.

A válaszok specifikussága során azt igyekeztük feltárni, hogy a válaszadók a saját maguk által átélt tapasztalatokat osztják-e meg az interjú során, vagy másoktól hallott, másokkal megtörtént, médiában olvasott eseményekről beszélnek. Ehhez a felidézési heurisztikák elemzése jelentette az elsődleges támpontot.

A kiterjedtség vizsgálata azt jelentette, hogy egy-egy választípus előfordult-e valamennyi fókuszcsoportos interjún, vagy csak néhány esetben említették a válaszadók. A nagy ötletek számunkra a konklúzió levonását és a fókuszcsoportos interjúk alapján kialakított átfogó kép megalkotását jelentette a megtakarításhoz kapcsolódó attitűdökről, a megtakarítás, a biztonsági tartalék és a befektetés fogalmak közötti kapcsolatáról.

3. Eredmények

A fókuszcsoportos interjúk elemzése során a felhalmozás összetevőinek kapcsolatát, értékét, a tervezési horizontot és a készpénzben felhalmozott összegekkel kapcsolatos szokások mintázatait tártuk fel.

3.1. A felhalmozás szerepe, értelmezése – biztonsági tartalék, megtakarítás, befektetés

A felhalmozási tevékenység eredményeként az adott hónapban elkölteni nem tervezett pénzösszegek, a pénzügyi vagyon különböző elemei elkülönülnek, eltérő funkcióval bírnak, és általában eltérők az ezekhez kapcsoló attitűdök is a fókuszcsoportban tapasztaltak alapján.

Általában elmondható, hogy a fókuszcsoportokban a felhalmozás fogalma a biztonsági tartalék–megtakarítás–befektetés jól lehatárolt kategóriáira bomlott a résztvevők többsége számára. Azonban a biztonsági tartalék és a megtakarítás egy részük számára azonos volt, mert „ezt szokták meg, egyben kezelik”, illetve a rendelkezésükre álló alacsony jövedelem nem tette lehetővé a különbségtételt. Ők azok, akik legfeljebb a folyó kiadásokat és a félretett pénzt különböztetik meg.

„Hát igazából a biztonsági tartalék akkor nekem is ugyanaz, mint a megtakarítás, mert külön nincs olyan megtakarításom, hanem egyezik a kettő, pont azért, mert ugye bármikor hozzá kell, hogy tudjak nyúlni. Tehát nincs olyan megtakarításom, amihez nem bírok hozzányúlni rögtön, mert sajnos nem beszélhetünk akkora összegekről ezek mellett a fizetések mellett, amik itt vannak kis hazánkban.”²

„Az a pénzösszeg [a biztonsági tartalék], amit váratlan kiadásokra teszünk félre, hogy ne maradjunk pénz nélkül, és nálam ez a kettő [biztonsági tartalék és megtakarítás] nem különül el egymástól.”

A biztonsági tartalékot a résztvevők általában úgy definiálták, mint a váratlan kiadásokra szükséges összeg, amellyel minimum rendelkezniük kell. Kiemelten fontos tulajdonsága a likviditás, képzésénél a hozam és ezzel párhuzamosan az értékállóság egyáltalán nem játszik szerepet. A hozzá kapcsolódó attitűdök a biztonság, a nyugalom. Célja az olyan váratlan helyzetek kezelése, mint például a háztartásban adódó nagyobb értékű javítások fedezése, az egyéni vészhelyzetek kezelése. Érdekes, hogy többen a biztonsági tartalék fogalmát alkalmazták az olyan egzisztenciális problémát jelentő helyzetek kezelésére is, mint például egészségügyi vészhelyzetek vagy az átmeneti munkanélküliség.

A megtakarítást a biztonsági tartaléktól úgy különítették el az interjúalanyok, hogy az általában valamilyen cél elérésére szolgál, továbbá az arról való gondolkodásban kirajzolódik egy hosszabb távú perspektíva. Gyakorta említették erre példaként a nyugdíjcélú megtakarításokat vagy az ingatlanvásárlást. A megtakarítás esetében felértékelődik a rendszeresség, és már fontos az értékállóság, a hozam és a költségek is.

„Nem, az [a megtakarítás] mindig kell. A fizetésnek egy 10 százalékát mindig el kell tenni.”

„Nekem az az összeg [a megtakarítás], ami a következő jövedelememig megmaradt, úgymond megtakarítottam, de tudom, hogy ezt későbbre is el tudom tenni, vagy esetleg olyan dologra költhetem, amire szeretnék. Egy nagyobb dologra, amire szükségem van, vagy egy utazásra, vagy egy festésre, vagy egy lakásfelújításra, vagy egy autóvásárlásra. Nem tudom. Ami biztos, hogy nem szükséges ahhoz, hogy élelemre költsem, vagy a mindennapi dolgaimra. Nekem ez a megtakarítás.”

A megtakarításhoz kapcsolódó attitűd főként a jólétre, annak növelésére irányult:

„A [megtakarítás] jövő biztosítása, a nyugodt élet és kiegyensúlyozottság.”

A válaszadók többségének gondolatmenete szerint befektetésre olyan élethelyzetben kerülhet sor, amikor nagyobb összeg gyűlt össze, és annak felhasználását

² Az idézetek a fókuszcsoportos interjúk leirataiból származnak. Szögletes zárójelben szerepelnek a szerzők a könnyebb megértés végett beszűrt kiegészítései (a szerk.).

nem tervezik a közeljövőben, ennél a kategóriánál a hozam hangsúlyossá válik. Az ingatlant a többség jó befektetésnek tartotta:

„Akinak meg sok megtakarítása van, annak meg be kellene fektetni valamibe, amiből esetleg valami hasznot tud húzni, vagy magának tud hasznot teremteni.”

A befektetés egyértelműen hosszú távú, és kevésbé fűződnek hozzá mély, személyes érzelmek.

„Tehát látom azt, hogy van egy olyan összeg, amit valószínű, hogy nem kell felhasználni a közeljövőben, akkor el lehet gondolkodni a befektetésen (...) hogy abból több legyen.”

3.2. A szöveg tartalmi csoportosítása és a gyakoriságok

A fókuszcsoporthoz tartozó interjúk leírásának felhalmozásra vonatkozó részeit a 3. ábra kategóriái alapján osztályoztuk (4. ábra).

A biztonsági tartaléknál a leggyakoribb attitűd a likviditás preferálása és a biztonságra törekvés. A biztonság ebben az esetben az egyén szubjektív biztonságérzetét jelenti, hogy ha valamilyen hirtelen esemény miatt pénzre lenne szüksége, az álljon azonnal rendelkezésére. Felhalmozása kevésbé függ az egyén körülményeitől, ismereteitől, tudásától, mivel a „szükség van rá”, „kell hogy legyen” a fő motiváció. A biztonsági tartalék az egyén által meghatározott, illetve jövedelméhez igazodó mértékű, hiánya feszültséget és negatív érzéseket okoz, amelyeket az adott összeg elérése megszüntet, és amelyet a felhasználása újratermel. Ezzel függhet össze, hogy a biztonsági tartalék felhalmozásánál a rendszerességet nem említették, annak „meg kell lennie”.

„Ugye a biztonsági tartalék az inkább közelít egy fix összeghez.”

Az interjúk érdekes tapasztalata volt, hogy a biztonsági tartalék képzésénél az egészségügyi kiadásokra való felkészülés hangsúlyosan jelent meg. Sokszor említették az életkor növekedésével emelkedő egészségügyi kockázatokat, az ezzel járó kiszolgáltatottságot, valamint kiemelték, hogy az állami egészségügyi szolgáltatások helyett sürgős esetekben kénytelenek a magánegészségügyieket igénybe venni, ami jelentős anyagi teherrel jár. A lakosságnál lévő nem mobilizálható pénzösszeg egyik magyarázata lehet, hogy ezek az összegek – a lakosság mentális könyvelése miatt – a megtakarítás helyett inkább a biztonsági tartalék kategóriájába tartoznak. Mivel az interjúalanyok körében az egészségük megromlása, illetve az attól való félelem markánsan érezhető szorongást keltett, így ezeket az esetleges jövőbeli egészségügyi kiadások miatti félelmeket is oldhatja az erre szánt összeg likvid formában tartása. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy az

egészségügyi kiadások fedezésére kizárólag rövid távú, nem kamatozó tartalékot tart a lakosság.

A megtakarítás esetében a költség, a hozam, illetve a biztonság a leggyakoribb attitűd, de itt a biztonság kevésbé magára az egyénre, inkább arra irányul, hogy az egyén szeretné a pénzét biztonságban tudni, a biztonság és az értékállóság az elsődlegesek.

„Igen, szóval annyira nem értek ehhez, de én is így próbálkozom egy olyan dologgal, hogy így nem tudom, kamatozzon, vagy hogy legalább ne romoljon az értékéből.”

A megtakarításnál a rendszeresség kiemelten fontos szempont. Általában adott összeget vagy a jövedelem adott hányadát teszik félre, vagy legalább törekszenek a rendszerességre.

„Én havi rendszerességgel, nagyjából [a jövedelem] 10 százalékát, nagyjából azt szoktam [félretenni].”

A megtakarításnál a szempontrendszer már változatosabb, de az interjúkban itt is megjelenik a tartalékolás az egészségügyi kiadásokra, szerepel az állampapír biztonságos formaként és a nyugdíjcélú felhalmozás is. Mivel a megtakarításnál a hozam és a költségek fontos szempontot jelentenek, és a résztvevők általában nem bíznak abban, hogy a bank szem előtt tartja az ő érdeküket, ezért a bankokkal szembeni és az általános bizalmatlanság itt a legerősebb, ami a tervezési időhorizont csökkenését eredményezi.

„Tehát biztosításoktól kezdve nagyon-nagyon körültekintően kell nézni, meg nyomon követni, és ha egy mód van rá, akkor tényleg nem tudja magát lekötöni az ember hosszú távra, mert lehet, hogy a végén nem azt látja, amit, nem azt kapja, ami meg volt beszélve, aminek még örült volna. És akkor 10 évet befizetett, meg belefeccolt ebbe, és nem azt a pénzt kapja vissza. Nehéz most ez.”

„Nem hosszú távú [a megtakarítás], hiába ajánl föl több kamatot, akkor nem tud az ember most nagyobb értékben gondolkozni, úgy, mint a mi szüleink. (...) Tehát ezt szerintem az ország vagy az itteni helyzet hozta magával, hogy az emberek rövid távban gondolkoznak inkább.”

A befektetés kategórián belül a költség, a hozam és az ingatlan említése a leggyakoribb, a résztvevők fontosnak gondolják a pénzügyi műveltséget és tudatosságot a döntéshozatal során. Az ingatlant mint befektetési formát a legbiztonságosabbnak és a leginkább értékállóknak is tartják.

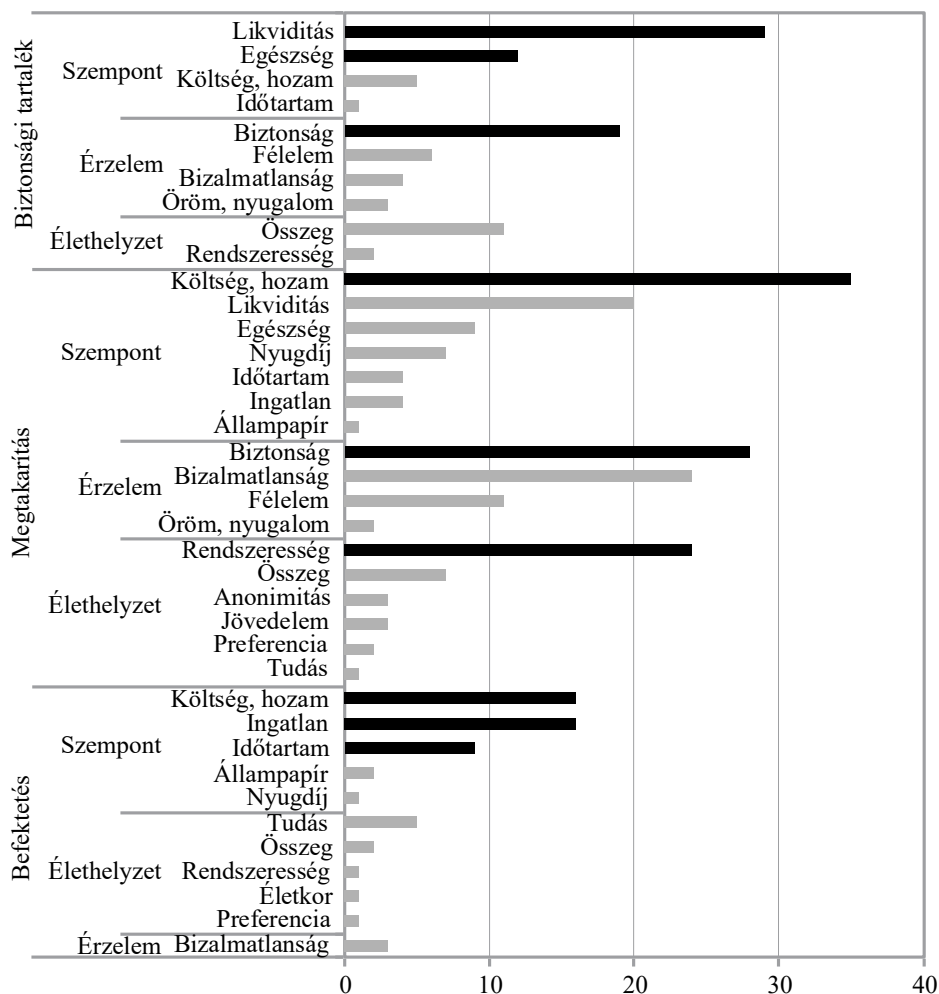
„A befektetés rendszeresen hoz eredményt. A befektetést már elköltöttem. – A megtakarítás még megvan.”

„Mindig ez éri meg a legjobban, az ingatlan és a föld. Tehát ezek [értékei] emelkednek a legjobban.”

4. ábra

**Az attitűdök elsődleges tartalmi csoportosítása, felhalmozási formák szerint,
előfordulások száma**

Primary grouping of attitudes according to accumulation forms, number of occurrences

Megjegyzés: az ábrákon fekete színnel jelöltük a leggyakrabban említett attitűdöket.

Forrás: saját szerkesztés.

3.1.1. A biztonsági tartalék összege

A biztonsági tartalék esetén a résztvevők összeget is megneveztek, amely pár száz-ezer forinttól 2-3 millió forintig terjedő értéket jelentett.

„Én ezt igazából számszerűsíteném, nálam egy biztonsági tartalék, mondjuk az egy misi, mert kirúghatnak, mert lehet valami egészségügyi bajom.”
 „Hát egymilliónál többet nem tartok otthon.”

A résztvevők közül azok, akik meghatározták a biztonsági tartalék összegét, 3–12 hónapnyi megélhetést biztosító összegben definiálták azt. A biztonsági tartalék összegszerű említésénél a résztvevők közel fele kiemelte, hogy azt otthon tartja készpénzben. A KSH keresetstatisztikáit felhasználva a fentiek alapján a biztonsági tartalékok induló összegét 1 millió forint körüli összegre becsülhetjük a mediánkeresettel rendelkezők esetében (1. táblázat).

1. táblázat

A biztonsági tartalék hipotetikus alakulása, 2024

Hypothetical value of the safety reserve, 2024, HUF

(forint)	
Időhorizont	Biztonsági tartalék a nettó mediánkeresetből számítva
3 hónap	1 067 203
6 hónap	2 134 406
12 hónap	4 268 812

Megjegyzés: bruttó mediánkereset = 516 994 forint/hó/fő, nettó/bruttó átlagkereset arányával számolva (68,8%) a nettó mediánkeresetet (355 734 forint/hó/fő).

Forrás: KSH (2025).

3.1.2. A készpénz szerepe a felhalmozásban

A készpénzt a fókuszcsoporthoz tartozók interjúk során a biztonsági tartalékkal és a megtakarítással kapcsolatban említették. A biztonsági tartalék esetében a készpénz a likviditás, míg a megtakarítások esetén a költség, a hozam és a likviditás kapcsán szerepelt leggyakrabban a hozzászólásokban (5. ábra).

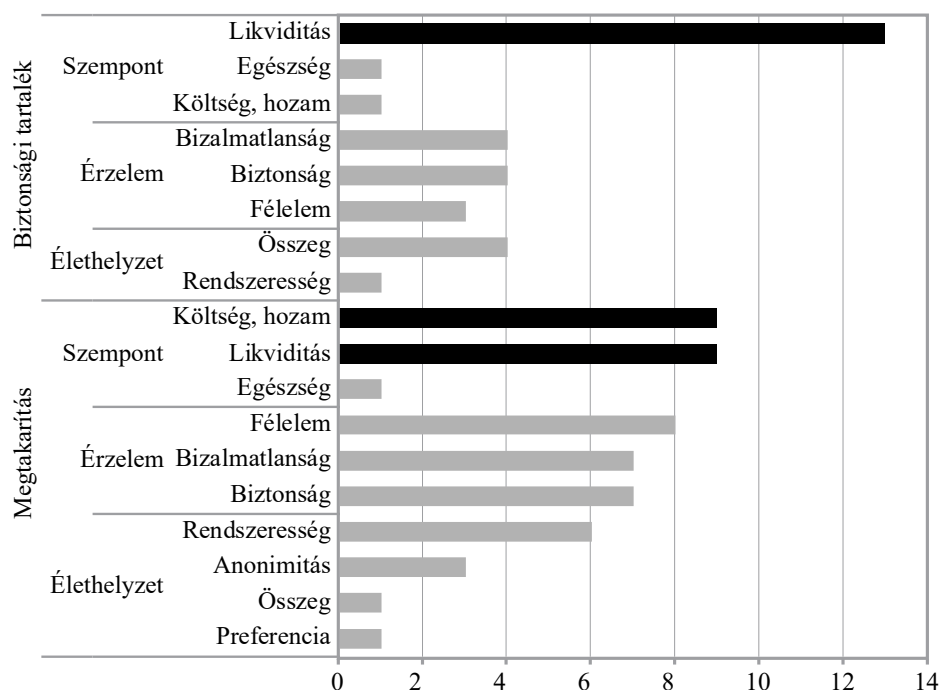
„Készpénz. Ezt tudjuk, hogy van. Tehát nincs probléma, hogy esetleg a bank nem tudja [kifizetni].”

Sok résztvevő szerint azért éri meg jobban készpénzt tartani, mert nem jár többet költséggel, és egyéni vészhelyzetben könnyebben használható. Fontos tanulság, hogy a készpénztartás infláció miatti értékvesztésének a fókuszcsoport résztvevői tudatában voltak, vagyis ez a magatartás ilyen szempontból nem vezethető vissza a pénzügyi edukáció hiányára. Mivel a gazdasági vagy létbizonytalanság növekedésével a biztonsági tartalék felértékelődik, kevés esélye van, hogy ezeket az összegeket kevésbé likvid formákba csatornázzák át.

„[Miért érdemes otthon készpénzt tartani?] – Rosszul fogalmaztad meg, hogy érdemes. Nem érdemes, nem érdemes, nem érdemes. Valamennyit kell, nem érdemes, az más, hogy az érdemes, meg a kell. Szükséges, az szükséges.”

5. ábra

A forint készpénzzel kapcsolatos attitűdök csoportosítása, előfordulások száma
Grouping of attitudes related to forint cash, number of occurrences

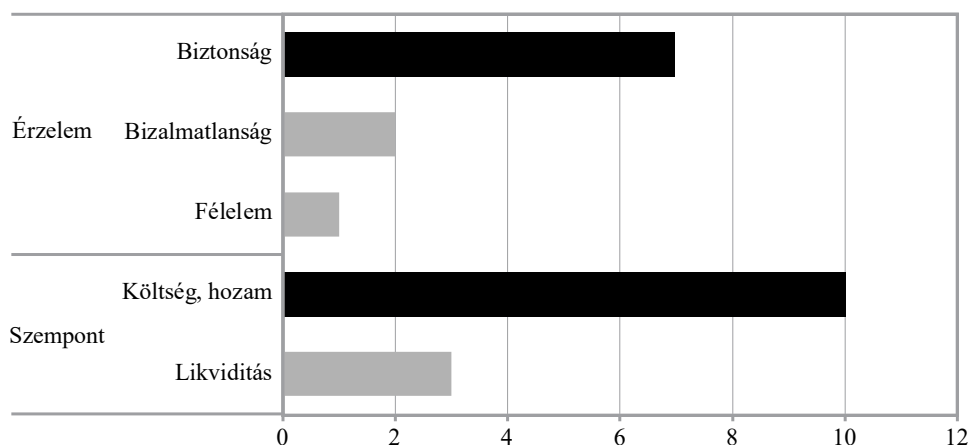
Forrás: saját szerkesztés.

A megtakarítással kapcsolatban a készpénzt a félelem, a bizalom, a bizonytalanság attitűdökkel együtt említették. A készpénzes megtakarítás a szociális biztonság hiánya, az általános bizonytalanság, valamint a bankokkal szembeni bizonytalanság feloldásának eszközét is jelenti. A félelem inkább a készpénztartás biztonsága miatt jelent meg, valamint amiatt, hogy a készpénz értékálló-e minden körülmények között.

„Szerintem ez a 100-200 ezer fölé nem érdemes menni, mert körülbelül 100-200 ezer [legyen az otthon tartott készpénz] (...) tűz gyulladhat. Jön a tolvaj, a moly megrágja, az egér.”

A készpénzes felhalmozáson belül speciális részhalmazt képez a valutában történő tartalékképzés, amely szintén megjelent a hozzászólásokban. Értékelve azok mondanivalóját: a valutában való felhalmozás az inflációval és a forint leértékelődésével kapcsolatos belső szorongást tudja oldani, ezért az általa nyújtott biztonságot értékeli a résztvevők, és értékállónak gondolják a valutát. Elsősorban eurót vagy amerikai dollárt tartanak (6. ábra).

6. ábra

A valutával kapcsolatos attitűdök csoportosítása, előfordulások száma*Grouping of attitudes related to foreign currency, number of occurrences*

Forrás: saját szerkesztés.

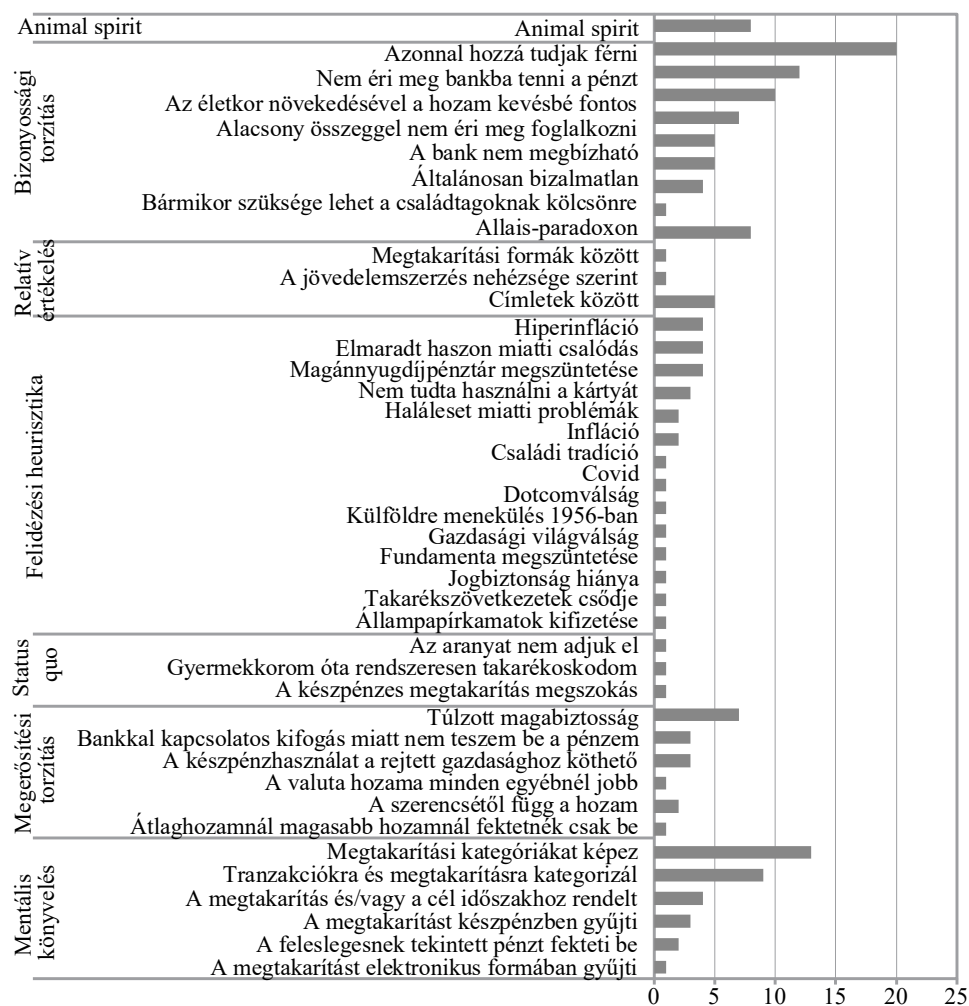
3.1.3. Kognitív torzítások a megtakarítási döntésekben

A fókuszcsoportokban megfogalmazott állításokban számos kognitív torzítást, döntési heurisztikát tudtunk azonosítani (7. ábra). A résztvevők leggyakrabban bizonyossági torzítást tartalmazó állításokat tettek, és azon belül is az azonnali hozzáférés fontosságát hangsúlyozták. Az azonnali hozzáférés hiányában a veszélyérzet nő, amit az elmaradt haszon sem ellensúlyoz, ez a biztonsági tartalék legfontosabb jellemzője.

„Az a definíciója számomra, hogy minél könnyebben, minél gyorsabban és egyszerűen hozzáférjek. Tehát semmi ne akadályozzon meg abban, hogy számomra az a félretett összeg hozzáférhető legyen (...) mert az életem függ tőle, én azonnal hozzá tudjak férni.”

Az azonnali hozzáféréshez kapcsolódik a „bármikor szüksége lehet a családtagoknak kölcsönre” attitűd, amely a likviditást helyezi előtérbe. Valószínűleg ez kölcsönös segítségnyújtás lehet, mert amikor a beszélgetések során a moderátorok rákérdeztek arra, általában hogyan szokták megoldani az anyagi nehézségeket, a leggyakoribb válasz a családtagoktól származó kölcsön volt.

7. ábra

A kognitív torzítások gyakorisága, előfordulások száma*Frequency of cognitive biases, number of occurrences*

A második leggyakoribb a bizonyossági torzításon belül a „nem éri meg bankba tenni a pénzt” tartalmú állítás volt. Ezek az állítások magas szintű bizalmatlanságot fejeztek ki a bankok iránt, de nem a bankcsődtől való félelem miatt, hanem nem érezték fairnek, méltányosnak az alacsony betéti kamatokat. Többen nehezményezték, hogy a bank az erőfölénye okán megteheti, hogy nem fizet annyi hozamot a nála elhelyezett összegek után, mint amennyit a résztvevők jogosnak, illetve a

hitelkamatokkal arányosnak tartanának. Az „alacsony összeggel nem éri meg foglalkozni” tartalmú állítások is idetartoznak, a résztvevők úgy vélik, hogy túl magasak a költségek, és a kisebb összegre kapott hozam jelentéktelen. Ezeknél erőteljesebbek, de ritkábbak is azok az állítások, ahol a csődtől való félelem jelenik meg. A bizalmatlanságnak a legmagasabb szintjét fejezi ki az „általánosan bizalmatlan” kategória, amelybe beletartozik az intézményekbe vetett bizalom hiánya és a gazdasági bizonytalanság is.

„Euró, az jó. Egy bankcsőd esetén nem vész el.”

A bizalmatlanság és a bizonyossági torzítás annyiban összefüggnek, hogy az intézményrendszerrel kapcsolatos bizalmatlanság növekedésével felértékelődik a pénzhez való egyszerű hozzáférés, ehhez a bizalmatlanság jellegénél és szintjénél fogva fűznek magyarázatot, például: nem éri meg, csődbe megy, nincs jogbiztonság stb. Az azonnali hozzáféréssel a bizalmatlanságot semlegesíteni lehet.

A fókuszcsoporthoz tartozók interjúja során többször felmerült a nyugdíjas résztvevők részéről, hogy számukra a hozam kevésbé lényeges, a rendelkezésre állás viszont fontos. Ezzel összefüggésben sokszor úgy értelmezték, hogy számukra a nyugdíj a korábbi megtakarításaik felhasználását jelenti, ezzel indokolták, hogy a hozam és a megtakarítás a nyugdíjból már egyáltalán nem cél számukra.

A relatív értékelés viszonylag kevés alkalommal fordult elő a fókuszcsoporthoz tartozók során, azonban a néhány említésből is kiderült, hogy a megtakarítási kategóriák, a címletek és a jövedelemkategóriák között is tetten érhető. A húszezrest nehezebben költjük el, mint a négy ötezrest, vagy a biztonsági tartalékot semmiképpen sem használjuk fel, míg a megtakarítást igen, a nehezen összegyűjtött pénzt többre értékeljük, valamint tipikusan a nem rendszeres, többletjövedelmekből képzik a résztvevők a megtakarítást.

A felidézési heurisztika a fókuszcsoporthoz tartozók beszélgetései során rendkívül gyakran megjelent. Érdekes módon az 1946-os pengő hiperinfláció volt a leggyakrabban említett esemény, amelyről a résztvevőknek nem lehetett személyes tapasztalata (7. ábra). A jelenkori események közül a 2022–2023-as évek inflációját, a magánnyugdíjpénztári rendszer 2011-es átalakítását, a takarékszövetkezeti csődöket, a Covid19-járványt és a lakás-takarékpénztári befizetések állami támogatásának megszüntetését említették olyan negatív élményekként, amelyek a felhalmozási döntéseikre hatással vannak, ugyanakkor ki kell emelni, hogy az előfordulások száma alacsony volt. A személyes élmények közül is számos történetet idéztek fel, ezek közül meglepően sok kötődött a halálesetek körüli ügyintézéshez, a készpénzigényhez és nehézségeihez. Az elmaradt haszon felidézése azokat az eseteket tartalmazza, amikor a befektetés futamidejének lejáratakor nem annyi hozamot kapott a résztvevő, amennyit szerinte szerződéskötéskor megígértek neki. Ezenkívül gyakran előkerültek a kártyahasználat során előforduló technikai problémák, például időnként nem lehetett készpénzt felvenni vagy kártyával fizetni.

A mentális könyvelés leggyakoribb előfordulása a megtakarítási kategóriák képzésének említése során volt tetten érhető. A különböző célokra történő felhalmozás ténye alátámasztja azt, hogy a felhalmozásnak vannak hierarchikusan rendeződő rétegei. Azok esetében, akik a tranzakciókra és a megtakarításra kategorizálnak, a megtakarítás nem a fogyasztás melletti „maradék” összeg, hanem a jövedelem előre meghatározott része. A mentális könyvelésbe soroltuk azt a felhalmozási technikát is, amikor a felhalmozási és a felhasználási időszak éven belül elválnak és meghatározott. Például nyáron kevesebb a kiadás, olyankor lehet félretenni a tüzelőre, vagy télen kezdünk el spórolni a nyaralásra. A mentális könyvelés körébe soroltuk azokat a módszereket is, amelyeknél az egyén a készpénzt megtakarításként elteszi („borítékolás”), a tranzakciók során kártyát használ, vagy fordítva, készpénzben fedezi a napi kiadásait és elektronikus formában tesz félre. Az is mentális könyvelésnek tekinthető, amikor valaki azt a felhalmozott összeget fekteti be, amelyhez nem talál rövid távon kielégítendő fogyasztási célt.

A megerősítési torzításban a leggyakrabban a túlzott magabiztossággal találkozunk, amikor az egyén olyan indokokkal támasztja alá a magatartását, amelyek félinformációkon, hiedelmeken alapulnak, és az állításának ellentmondó tényeket egyszerűen nem létezőnek tekinti. A banki ügyintézővel kapcsolatos általánosított negatív véleménnyel vagy az alacsony hozamról való vélekedéssel magyarázták néhányan, hogy miért nem fektetik be bankban a pénzüket.

3.3. Kiterjedtség

Az elemzés során azt is megvizsgáltuk, hogy vajon a korábbi alfejezetekben részletezett megállapítások mind a hat fókuszcsoporthoz esetében érvényesek-e (6/6, ha mind a 6 fókuszcsoporthoz említették). Az adataink szerint a biztonsági tartalék kapcsán a likviditás (6/6) és az egyéni létbiztonság (5/6) hangsúlyos volt. A megtakarítások esetében a költségek és a haszon fontossága (5/6), a likviditás (5/6), a megtakarított összegek biztonságban tudása (6/6), valamint a rendszeresség (5/6) jelent meg. A befektetések kapcsán a költség, haszon fontossága (5/6), az ingatlan mint jó befektetés (5/6) és az időtartam (5/6) a csoportok többségében szintén felmerült.

3.4. A megjegyzések intenzitása

A felhalmozási formák közül a biztonsági tartalékhoz tartoznak a legintenzívebb érzelmek. A biztonsági tartalék oldja a bizonytalanság miatti szorongást és az érzékelt valóság miatti félelmet, megléte szubjektív biztonságérzetet nyújt az egyén számára. A biztonsági tartalék egyéni élethelyzetben tapasztalt „katasztrófák” esetén használandó, a résztvevők jóval nagyobb intenzitással, jelentős érzelmi töltettel beszéltek róla.

„Megnyugvást jelent. Na most, ha nem lenne biztonsági tartalék, akkor mindig rettegnék, rettegne a családom, hogy mi van, hogyha probléma adódik, úgyhogy kell hogy legyen. Az, hogy milyen úton érjük el, hogy kinek mennyi a biztonsági tartaléka, az családonként változik.”

„[A biztonsági tartalékhoz] minél könnyebben, minél gyorsabban és egyszerűen hozzáférjek. Tehát semmi ne akadályozzon meg abban, hogy számomra az a félretett összeg hozzáférhető legyen (...) mert az életem függ tőle, én azonnal hozzá tudjak férni.”

A megtakarításnak más a célja, felhalmozása növeli a jólétet, hasznosságot jelent, sokan a boldogság elérésének eszközeként említették. A megtakarítást sokan céllal gyűjtik, a cél a jólét növelése, az életminőség javítása valamilyen formában, például új laptop vásárlása, nyaralás, lakásfelújítás.

„Én úgy vagyok vele, hogy legalább legyen egymillió forint a bankszámlán, és akkor nyugodt vagyok, és ha azon felül, akkor tök örülök, és az a megtakarítás része, de hogy ez az egymillió forint, hogy ez ilyen elérhető legyen, hogyha bármi van, akkor ehhez hozzá lehessen nyúlni.”

A befektetéshez kevésbé kapcsolnak érzelmet a résztvevők, ami annak is köszönhető, hogy érzelmileg elszakadnak tőle, mivel már nem a közvetlen napi létbiztonsághoz kapcsolódik. Mentálisan ez a napi kiadásokat meghaladó „felesleges pénz”, amelyet jövedelemszerzésre kívánnak használni, és ezáltal távolabbinak tekintett, mint a közvetlen szükségletkielégítést szolgáló összegek.

„Ha befektetés, akkor óvatos vagyok.”

Az interjúkból az is leszűrhető, hogy az alanyok tájékozottak a költségeket, hozamokat illetően. A tudás, azaz a pénzügyi ismeretek fontossága megjelenik már a megtakarításoknál is, de a befektetés esetén hangsúlyosabb, ennél szorongást és feszültséget okoz az infláció miatti értékvesztés, valamint a pénzügyi ismeretek hiánya és a bankokkal szembeni bizalmatlanság. A résztvevők bizonytalanok abban, mihez kezdjenek a pénzzel, az ingatlanbefektetést a többen biztonságosabbnak tekintik, így gyakran a legkézenfekvőbb megoldást választják: ingatlant vásárolnak (vagy az ingatlanvásárlást tartanák a legjobb megoldásnak).

„Jelen pillanatban nem tudom, hogy mit kezdenék befektetésként. Ha mondjuk most az lenne, hogy kapok egymillió forintot, eskü’ nem tudnám, hova

rakjam (...), és valószínűleg elkölteném, és az meg idegesítene. Tehát, hogy az meg még jobban idegesítene.”

*„Mindig is úgy gondoltam, hogy mondjuk egy kis összeget szeretek megta-
karítani, de amikor már úgy felgyülemlik egy nagyobb [összeg], például jár-
tam így, és már nagyon ideges voltam, hogy most már be kéne fektetni, mert
azt érzem, hogy csak inflálódik, és ott már tényleg fáj, hogyha valami miatt
elveszíteném az összeget, úgyhogy én is ingatlanpárti vagyok. Én vettem ma-
gamnak egy kis lakást, és azóta nincs pénzem, de nyugodt is vagyok, mert-
hogy végül is megvan.”*

3.5. A válaszok specifikussága és a belső konzisztencia

A fókuszcsoporthoz során gyakoriak voltak az olyan állítások, amelyek nem a vá-
laszadóval történt eseményekre vonatkoztak, és amelyeket a felidézési heurisztika
körébe soroltuk. Ezekben az esetekben gyakran volt érzelmi töltet is az állításnak,
a bizalmatlanság a leggyakoribb, ezt követte a félelem. Azon néhány esetben,
amelynél a biztonságot találtuk domináns érzelemnek, a készpénz és az arany koc-
kázatot mérséklő szerepét hangsúlyozták.

A nem egyén-specifikus állítások esetén a résztvevők sokszor szélsőségesen
nyomatékosították mondanivalójukat a felidézett eseménnyel kapcsolatban:

*„Nekem erről csak az jut eszembe, mint amikor söpörték így a pengőt az
utcán.”*

*„Vannak a készpénznek, illetve olyan dolgoknak, ami kézzelfogható és vi-
hető, egy hatalmas nagy előnye, ami bármikor előfordulhat, akármennyire
gondolja valaki, hogy fikció, ha egyszer menekülni kellene, akkor azt, amit
felkapsz és magaddal tudsz vinni. Mert azért a történelem folyamán voltak
erre példák, és eléggé felbolydult világban élünk, soha nem tudjuk, hogy
mikor kerülünk ilyen helyzetbe, és akkor csak az van, amit fel tudsz magad-
dal kapni, és el tudod tenni. És ez egyfajta biztonságot ad, hogy van egy
ekkora aranyrögöd a hónod alá, hogy elrejtethető, például elrejtethető, elvi-
hető, pénzzé tehető, mert akkor mondjuk hiába van három lakásod, mondjuk
a Balaton környékén, vagy bárhol, nem?”*

A szélsőséges kifejezések hozzájárultak ahhoz, hogy olyan régi események,
amelyek a fókuszcsoport résztvevőinek életében nem jelenthettek valós, átélt ta-
pasztalatot, mégis intenzíven jelenjenek meg. A szélsőséges képek arra utalnak,
hogy egyes régvolt történések a mítoszok és legendák világába emelkedtek, olyan
társadalmi normarendszerré váltak, amelyek az egyén világnézetét, értékeit és hit-
rendszerét is befolyásolják, így a jelenkori magatartásra is hatással vannak a bizal-
matlanságon és a félelmen keresztül.

Az egyén-specifikus állításokat két csoportba sorolhatjuk. Az egyikben az egyén véleménye tényközlésként szerepel, a másik esetben a véleményt saját tapasztalattal egészíti ki, erősíti meg.

„Nekem olyan a megtakarításom, hogy azonnal hozzáférek. Nem kötöm le. Nem kötöm le, most pénzről beszélünk, nem ingatlanról, nem kötöm le semmilyen banknál, mit tudom én, tíz évre vagy ötre vagy háromra se, mert a mai világban így van. Eszembe jut valami, és akarok venni valamit, akkor legyen. Tehát ne fekjűdjön egy banknál, mert az csak a banknak jó, hidd el. Neked nem lesz jó soha.”

„Hát, az hogy lehet, hogy nem akarják lekötni, mint ahogy én is, volt, hogy lekötöttem, és mikor vettem a lakásomat, akkor kivettem a pénzt, és kevesebbet kaptam vissza, mert pont akkor találtam a lakást, és ugye két hónappal előbb vettem ki.”

A belső konzisztenciával kapcsolatban két jelenséget tartunk lényegesnek.

A moderátor otthoni készpénztartással kapcsolatos kérdésére csupán néhány alkalommal érkezett szélsőségesen negatív válasz:

„Hát, már nem ássuk el a kertben szerintem, mint régen, meg nem varrjuk a párnába.”

„Tartsuk a párnacihában a készpénzt?”

A kezdetben szélsőségesen negatív, sztereotip készpénzes attitűdöt mutató résztvevőkről a későbbi beszélgetés során kiderült, hogy használják a készpénzt, és észszerűnek gondolják, hogy legyen otthon valamilyen összeg. A kezdeti rendkívül negatív megnyilvánulás inkább valamiféle külső elvárással való egyetértés kifejezése volt, nem az egyén tényleges attitűdje.

Ki kell emelnünk azt is, hogy a fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetések végén a résztvevők jó része kifejezte, hogy a beszélgetés személy szerint hasznos volt neki, sokat tanult. A pénzügyi témákról való beszélgetés általában tabunak számít, különösen olyan esetekben, amikor az egyén vagyoni helyzete ismertté válik. A beszélgetések során látszott, hogy a csekély intézményi bizalom miatt a hitelintézetek és egyéb szervezetek által közzétett információkat a lakosság gyanakvással kezeli. Viszont a személyes tapasztalatok felkeltették a résztvevők érdeklődését.

„Ez egy hosszabb táv, ez egy 10 éves megtakarítás volt, és nem igazán olyan információkat kaptam, és tíz év letelt, és meglepődve tapasztaltam, hogy szinte azt kaptam vissza, amit befizettem az évek folyamán.”

„Egyébként meg minél jobban erőltetik azt, hogy forgassa meg a lakosság a pénzét, annál nagyobb az ellenállás, mert ugye, aki egy kicsit is ért hozzá, az azt mondja, hogy ha ezt ennyire akarják, az kicsit gyanús.”

A pénzügyi tudatossághoz és a megtakarítási, befektetési lehetőségek széles körű alkalmazásához szükségesnek tűnik a bizalom növelése, mert csak ebben az

esetben várható, hogy az egyének a hitelintézetektől és egyéb intézményektől kapott információkra nagyobb mértékben támaszkodjanak döntéseik során.

„[Hogyan lehetne ösztönözni az embereket, hogy ne készpénzt tartsanak?] A pénzügyi tudatosságot kéne. Nem megszüntetni a magánnyugdíjpénztárt, hanem ugyanúgy visszaállítani. Tehát, hogy legyen valami, valami, ami egy biztos pont, hogy akkor van, és ez öt perc múlva ne szűnjön meg, mert éppen az államháztartásnak 3000 milliárdra van szüksége. Igen, ja, éjjélkor akkor kitalálom, reggelre meg bevezetem.”

4. A kutatás eredményeinek értékelése

A fókuszcsoportos beszélgetések tanulságaként leszögezhető, hogy felhalmozás esetén az egyének mentálisan jelentős különbséget tesznek a biztonsági tartalék, a megtakarítás, valamint a befektetések között. A felhalmozási folyamat során az elsődleges cél a biztonsági tartalék képzése, az ezt meghaladó összegeket nevezték megtakarításnak. Befektetésre akkor kerül sor, amikor a megtakarításokból összegyűlt egy nagyobb összeg, és a rövid távú, éven belüli fogyasztási célok már megvalósultak. A kategóriák mentén az attitűd is változik: míg a biztonsági tartaléknál az egyén szubjektív biztonságérzetének növelése a cél, és kizárólag a likviditás a fő értékmérő, addig a megtakarításnál már a jólétet növelő célok, érzések kerekednek felül. A befektetés célja egyértelműen a haszonszerzés és az ebből származó kiegészítő jövedelem biztosítása hosszú távon.

A résztvevők többször említették, hogy a biztonsági tartalék egy jól meghatározható, konkrét összeg számukra, amellyel mindenképpen rendelkezniük kell, ez azonban a biztonsági tartalék felső korlátját is jelenti egyben, amely csak a belső és a külső körülmények változása esetén módosul. A megtakarításra viszont a rendszeres gyűjtögetés, a félretett pénz folyamatos növelése jellemző, tehát felülről nem korlátos, minél nagyobb, annál magasabb az egyén elégedettsége. A tervezési horizont vonatkozásában a biztonsági tartalék egyértelműen rövid távú, a megtakarítás rövid és középtávú, míg a befektetés hosszú távú tervezési időhorizonthoz kötődik.

Az érzelmi viszonyulás a kategóriák mentén szintén változik, a legintenzívebben a biztonsági tartalékhoz kötődnek az emberek, a szükséglethierarchián felfelé elmozdulva az érzelmek intenzitása csökken, érzelmileg eltávolodnak a magasabbban lévő kategóriáktól. Az eltérő intenzitású érzelmi töltet miatt az egyes felhalmozási formák felhasználása sajátos logikát követ. Hirtelen bekövetkező negatív esemény esetén – ami a biztonsági tartalék felhasználását igényli – a biztonsági

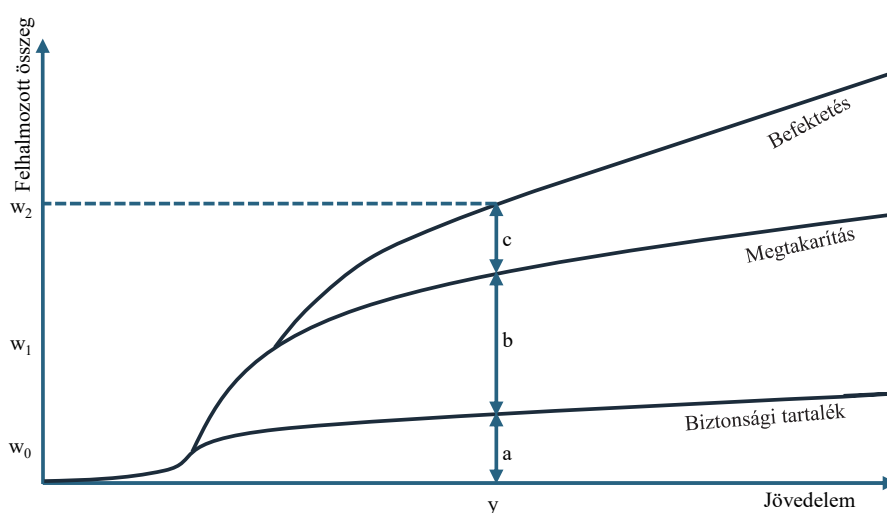
tartalék feltöltése sürgető kényszerként jelentkezik, ami a felhalmozás újrakategorizálását eredményezi. Gyakran a megtakarítás egy részének átcímkezése történik meg biztonsági tartalékká mentális könyveléssel.

A kockázattűrés a biztonsági tartalék esetében a legalacsonyabb. A likviditás, az azonnali és akadálymentes hozzáférés igénye felülírja az esetleges kecsegtető hozamajánlatokat, amelyek lekötéssel járnának, ezért van ebben a kategóriában a korlátlan likviditás miatt markáns szerepe a készpénznek. A megtakarításnál a résztvevők többsége az alacsony kockázat és az értékállóság kombinációját várja el. A megtakarítás esetén a biztonság fogalma ártértékelődik, és arra irányul, hogy az egyén szeretné a pénzt biztonságban tudni. A készpénz a megtakarítás esetében kevésbé releváns, azonban az a magatartás több esetben kirajzolódott, hogy az egyének hosszabb időn keresztül készpénzben gyűjtik össze azt az összeget, amelyre megtakarításként tekintenek, és bizonyos összeghatár elérését követően fordulnak csak pénzintézetekhez. A biztonság a befektetésnél is hangsúlyos, a legkevésbé kockázatos befektetésnek az ingatlanvásárlást tartották a résztvevők. Viszont nagyobb kockázatot is hajlandók vállalni, amennyiben a hozamajánlat megfelelően magas számukra, a készpénznek ebben a kategóriában már nincs szerepe.

Az alacsony jövedelműek számára a megtakarítás elérhetetlen, ők csak a biztonsági tartalékban tudnak gondolkodni. Sőt, egyes résztvevők számára a megtakarítás csak a spórolást jelenti, azaz igyekeznek megfelelő gazdálkodással a lehető legmagasabb életszínvonalat elérve beosztani a havi jövedelmüket.

8. ábra

A felhalmozott összeg és a jövedelem kapcsolata
Relationship between accumulated amount and income

Forrás: saját szerkesztés.

A résztvevők által elmondottak alapján a 8. ábrán bemutatott módon épülnek egymásra a különböző felhalmozási formák. A felhalmozás elsődleges célja a biztonsági tartalék képzése, amely az igazán alacsony jövedelműek számára nem lehetséges. A jövedelem növekedésével eléri a számukra ideális biztonsági tartalék szintjét (w_0), amely felett már megtakarításként kezelik a felhalmozott összegeket. A befektetések csak a megtakarítási célok és összegek elérése után (w_1) jönnek szóba.

A munkapiaci státusz szerint a vállalkozóknak a biztonsági tartalék magasabb a kockázat miatt, a diákok megtakarításban még nem, csak biztonsági tartalékban gondolkodnak. A nyugdíjas résztvevők általában említették, hogy számukra a megtakarítás képzése már nem prioritás, hiszen a nyugdíj a korábban felhalmozott pénz felhasználása, ugyanakkor a biztonsági tartalék kiemelkedően fontos.

2. táblázat

A felhalmozási formák rendszerezése az egyének kognitív értékelése alapján

Systematization of accumulation forms based on individuals' cognitive evaluation

Felhalmozási típusok/ karakterisztikák	Biztonsági tartalék	Megtakarítás	Befektetés
Időtáv	rövid táv, de cél a folyamatos rendelkezésre állás	közép-, illetve hosszú táv	kizárólag hosszú táv
Felhalmozási „helyszín”	az egyén otthonában és/vagy lekötés nélkül a folyószámlán	jellemzően pénzügyintézet, de gyakori minta a megtakarítani szánt összeg otthoni „gyűjtögetése”	pénzügyintézet, ingatlan
Felhalmozási cél	szubjektív biztonságérzet elérése, növelése	értékállóság biztosítása, mérsékelt haszon realizálása	hosszú távú, jelentős haszon elérése
Költség/haszon mérlegelése	tudatosan vállalt hozamvesztés a biztonságérzet és az ezt nyújtó likviditás érdekében	a likviditás szerepe csökken, megjelenik a haszonmaximalizálási motívum	tudatos választás, amelynek célja a maximális hozam elérése
Jövedelmi helyzet szerinti gyakoriság	mindenki törekszik rá, ennek ellenére a legalacsonyabb jövedelműek nem képesek felhalmozni a szükséges élet-helyzetük miatt	magasabb havi jövedelem szükséges hozzá, amely meghaladja a biztonsági tartalék feletti szint átlépését	e szint eléréséhez szükséges a legmagasabb jövedelem, csak egy szűkebb réteg képes rá
Készpénz szerepe	jelentős	főként a megtakarítani szánt összeg összegyűjtésében van szerepe, amely a tervezési időhorizont növekedésével csökken	nincs szerepe

Forrás: saját szerkesztés.

5. Konklúzió

Tanulmányunkban arra kerestük a választ, hogy a készpénzkereslet ösztönzőiben egyre markánsabbá váló, felhalmozási célú készpénztartásnak mi lehet az egyéni motivációja, milyen döntési sémák mentén jut az egyén arra a következtetésre, hogy háztartásában bizonyos összegű készpénzt halmozzon fel. Mivel kutatási célunk egyértelműen feltáró jellegű, fókuszcsoportos interjúk segítségével vizsgáltuk meg az egyéni felhalmozási döntéseket az azokat befolyásoló tényezőkön keresztül.

Kutatásunk egyik legfontosabb következtetésének tartjuk, hogy igazoltuk, az egyének a felhalmozásról komplexen gondolkodnak, aminek eredményeként három fő felhalmozási kategóriát különíthetünk el: a biztonságítartalék-képzést, a megtakarítást és a befektetéseket. Ezek a felhalmozási kategóriák az egyén jövedelmi helyzetének függvényében bővülnek és szükségletpiramis szerinti, hierarchikus felépítésűek. A biztonsági tartalék jelenti a legalacsonyabb szintet, célja egyértelműen az egyén szubjektív biztonságérzetének garantálása, és innen mozdul el – amennyiben jövedelme azt lehetővé teszi – a hosszabb távú, kamatozó megtakarítás, valamint az egyértelmű haszonszerzési célú befektetések felé. A felhalmozási kategóriák jellemzője, hogy a magasabb szintű kategóriákat elérők egyre hosszabb tervezési időhorizontra hozzák meg döntéseiket.

A készpénz szerepe egyértelműen a biztonsági tartalék kategóriában releváns, ugyanis itt a likviditás és a folyamatos rendelkezésre állás az, ami a biztonságérzetet szolgálja, így ennek elérése érdekében az egyének tudatosan mondanak le a készpénztartásból származó hozamvesztéséről (Allais-paradoxon). A megtakarításnak nevezett kategória a fogyasztási javakra való felhalmozás széles körét tartalmazza, ahol fontos az értékállóság, de a hozam még kevésbé meghatározó. Ebben a kategóriában már egyre kevesebb szerep jut a készpénznek, ugyanakkor az interjúkból kirajzolódó fontos mintázat, hogy többen készpénzben gyűjtik megtakarításukat, és csak bizonyos összeg elérését követően fordulnak pénzügyintézetekhez, így átmenetileg a készpénznek ebben a kategóriában is lehet relevanciája. A befektetés esetében már jelentősebb értékről beszélünk, amelynek kezelésében egyértelmű a tudatosság és a hozamok maximalizálására való törekvés. A befektetési döntést hosszú távú időhorizonton hozzák meg a résztvevők, a készpénz ebből a kategóriából teljesen kizorul.

Lényeges következtetésünk tehát, hogy az általános közgazdasági megközelítés szerint nem racionálisnak tekintett készpénztartásban is megjelenik az egyéni döntéshozói mérlegelés, illetve racionalításra való törekvés, ugyanakkor a döntési folyamatot heurisztikák, kognitív torzítások széles köre egyszerűsíti le. A ligin-

kább jellemző a bizonyossági torzítás, amely felértékeli a készpénz hozzáférhetőségét (bármikor kellhet, mert például szerelőt kell hívni), valamint a mentális könyvelés (készpénz segítségével feszesebb a jövedelem feletti kontroll, így a tartalékképzés, kis összeget viszont nem éri meg bankba tenni) és a felidézési heurisztika voltak (takarékszövetkezeti csődök, infláció okozta csökkenő biztonságérzet, a Covid19-járvány kitörésekor tapasztalt felhalmozás).

A fentiek alapján a felhalmozási célú készpénztartás fő mozgatórugójának egyértelműen a biztonságítartalék-képzést tekinthetjük, amelynek összegét a válaszadók a néhány százezer forinttól egymillió forintig terjedő értékben jelölték meg. Lényeges tény emellett, hogy az otthon felhalmozott készpénz értéke függ az egyén jövedelmi helyzetétől, de az általa érzékelt bizonytalanság szintjétől is. Minél magasabb az egyén számára az általa érzékelt bizonytalanság szintje, annál valószínűbb, hogy növelni fogja biztonsági tartalékát, illetve bizonyos összegű tartalékot fog képezni, ha eddig azt nem tette meg. Kutatási eredményeink megerősítik a korábbi, a hibakorrektációs modellen alapuló makroelemzést, amely igazolta, hogy a bizonytalanság szintjének növekedése emeli a forgalomban levő készpénzállományt.

1. melléklet: Fókuszcsoport-vezérfonal

Lakossági fókuszcsoportos vizsgálat – vezérfonal

*MODERÁTOR: ELLENŐRIZD A SZŰRŐ KÉRDŐÍVEKET!
KUTATÁSUNK TÉMÁJA: A LAKOSSÁGI KÉSZPÉNZHASZNÁLAT*

- KÉSZPÉNZHEZ JUTÁS,
- KÉSZPÉNZTARTÁS, MEGTAKARÍTÁS KÉSZPÉNZBEN
- KÉSZPÉNZHASZNÁLAT, KÉSZPÉNZES FIZETÉS

MODERÁTORASSZISZTENS: A FÓKUSZCSOPORT ÁTIRATOZÁSÁT KÜLÖN ÁTIRATOZÓ VÉGZI – A HANGANYAG ALAPJÁN SZÓ SZERINTI ÁTIRAT KÉSZÜL. A JEGYZETELÉSNÉL EZÉRT AZ ALÁBBIKAT RÖGZÍTSD: NONVERBÁLIS PLUSZINFORMÁCIÓK, CSOPORTDINAMIKA, CSOPORTSZEREPEK, EGYÉB KÖRNYEZETI TÉNYEZŐK. KÉRJÜK, A JEGYZETET JUTTASD EL AZ ÁTIRATOZÓNAK, HOGY A KÉSZÜLŐ ÁTIRATBAN A JEGYZET TARTALMA IS SZEREPELJEN!

1. Bevezetés

	belépési idő: 0 perc	kilépési idő: 2 perc
--	-------------------------	-------------------------

- körülmények ismertetése, **hang- és videófelvétel**
- **telefon** kikapcsolása
- a részvétel **önkéntes, anonim**
- **magázódás/tegeződés** eldöntése
- nem kell vitázni, **nem kell meggyőzni egymást**
- mindenki szabadon mondhatja a **véleményét**
- nincsenek **jó és rossz válaszok**
- **ne beszéljenek egyszerre**
- **névkártyák** készítése, becenév
- a **holmikat tegyék külön helyre** (ne hozzák az asztalhoz)

2. Bemutakozás

	belépési idő: 2 perc	kilépési idő: 7 perc
--	-------------------------	-------------------------

Kezdjük a bemutatkozással! Azt szeretném kérni, hogy mutakozzunk be egymásnak – milyen **néven** szólíthatjuk egymást, mivel **foglalkozunk**, mivel töltjük a **szabadidőnket**, és mi a hobbink. El is kezdem...

MUTATKOZZ BE A FENTIEK SZERINT A CSOPORT TAGJAINAK, MAJD HALADJATOK SORBAN!

3. Vásárlási szokások

	belépési idő: 7 perc	kilépési idő: 30 perc
--	-------------------------	--------------------------

Szeretném, hogyha először a vásárlási és készpénzhasználati szokásaitokkal kezdenénk a beszélgetésünket.

3.1. Készpénz vagy elektronikus fizetés közötti választás

- Milyen fizetési módokat ismertek? (Ha nem nagyon jut eszükbe, akkor pár példa: készpénz, bankkártya, mobilfizetés, QR-kód alapú fizetés, online banki átutalás, SZÉP-kártya stb.)
- Vásárlásaitok során **jellemzően mivel szoktatok fizetni**? Inkább készpénzes vagy inkább elektronikusan fizetőnek tartjátok magatokat, vagy ez változó?
- **Mi alapján szoktatok eldönteni**, hogy milyen módon fizettek? Milyen szempontokat vesztek figyelembe ilyenkor?
 - **Mekkora szerepet játszik a döntésben az összeg mértéke?**
 - **Mekkora összegig fizettek például készpénzzel?**
 - **Mekkora szerepet játszik a döntésben a helyszín?**
 - **Mekkora szerepet játszanak a döntésben az esetlegesen felmerülő pluszköltségek?**
 - Érzitek-e esetleg, hogy a választási módokat inkább csak egy megszokás?
- **Melyik fizetési formát tekintitek biztonságosnak, és miért?**
 - **A csalások, visszaélések terjedése ösztönözte-e, hogy több készpénz tartsatok?**
- Ha tehetnétek, és ha nem lenne ennek költsége, akkor **melyiket választanátok többször/szívesebben** – a készpénzes vagy az elektronikus fizetési módokat?
 - Milyen feltételeket kellene teljesítenie a folyószámlának/kártyás fizetésnek ahhoz, hogy **egyáltalán ne** használjatok készpénzt?

3.2. Készpénzes fizetés

- Mennyire **fontos számotokra, hogy készpénzzel lehessen fizetni minden helyszínen?**
- Mi a véleményetek arról, hogy **ha egyre több boltban elterjedne, hogy nem lehet készpénzzel fizetni?**
 - Kiknek és milyen problémákat okozna ez szerintetek?
- Melyek azok a **helyszínek**, ahol szerintetek fontos, hogy **mindig lehessen készpénzzel is fizetni?**
- Melyek azok a helyszínek, ahol el tudnátok fogadni, hogy nem lehetne készpénzzel fizetni?
- Ha elképzelitek azt a szituációt, amikor teljesen megszűnne a készpénzes fizetési lehetőség, akkor az hogyan befolyásolná az életminőségeteket?
- Előfordult-e már valamelyiketekkel, hogy azért kerültetek **nehéz helyzetbe, mert nem tudtatok készpénzt felvenni?**
 - Milyen szituáció volt ez?
 - Hogyan oldódott meg?
- Előfordult-e már valamelyiketekkel, hogy **nem tudtatok elektronikusan fizetni, és nem volt nálatok készpénz sem?**
 - Milyen szituáció volt ez?
 - Hogyan oldódott meg?

4. Készpénzhez jutás

	belépési idő: 30 perc	kilépési idő: 50 perc
--	-----------------------	-----------------------

4.1. Jövedelemszerzés és a készpénzfelvételi szokások

- A **jövedelme**teket vagy annak egy részét **készpénzben** kapjátok?
 - Ha igen: Mekkora részét kapjátok készpénzben?
- Jellemzően a havi jövedelme
teknek **mekkora részét veszitek fel készpénzben?**- Mit gondoltok arról, hogy sok munkaadó kizárólag elektronikus formában fizeti ki a havi jövedelme
teket? Ha választhatnátok, van-e olyan köztetek, aki inkább készpénzben kérné a jövedelmét?
- **Milyen gyakran** vesztek fel készpénzt? Miért?
- **Mekkora összeget** szoktatok felvenni egyszerre?

- **Hogyan szoktatok készpénzhez jutni**, hogyan kerül hozzátok készpénz? Általában hol vesztek fel készpénzt? (Helyszínre gondolunk, pl.: lakóhelyhez közel, munkahelyhez közel, bolthoz közel stb.)
- **Mennyire kényelmesen** tudtok készpénzt felvenni?
- Ha **megemelkedne az ingyenesen felvehető limit**, azzal élnétek-e?

4.2. A készpénzfelvétel motivációi

- Milyen gyakorisággal vesztek fel készpénzt?
 - Milyen esetekben vagy milyen célokra tartjátok fontosnak, hogy legyen nálatok készpénz?
- Volt-e már olyan helyzet, amikor hirtelen készpénzre volt szükségetek? Milyen okok vezettek ehhez?
- Mit gondoltok, **mennyire jó ötlet nagyobb összegű készpénzt felvenni, ha váratlan rossz dolog történik?**
 - **Miért jó** ötlet vagy **miért nem jó** ötlet?
 - Ti mit tennétek egy ilyen helyzetben?
- Van-e olyan köztetek, aki/akik a **jövedelem könnyebb beosztása** miatt vesz fel/tart készpénzt?
 - Hogyan segíti a készpénz a pénzügyek tervezését, például a havi költségek szétosztását felhasználási célok szerint? (Pl. hó elején félretenni rezsire, megtakarításra stb.)
- Ha váratlan pénzügyi problémával szembesülnétek, hogyan kezelnétek? Kihez fordulnátok ilyen esetben? (Bank, pénzügyi gyorssegély, mint például Provident, barátok, családtagok)
- Hogyan változna a készpénzfelvételi szokásotok, ha a költségek teljesen megszűnnének? (Több vagy kevesebb készpénzt vennétek fel a jelenlegihez képest?)

5. Megtakarítások

	belépési idő: 50 perc	kilépési idő: 75 perc
--	-----------------------	-----------------------

5.1. A megtakarítás fogalma

- Mit gondoltok a **megtakarításról**?
 - Mit jelent számotokra a megtakarítás? Akár **összegben**, akár **célban**, akár **időtávban**.
- Mit gondoltok, mi a különbség, azonosság
 - a **biztonsági tartalék** és a **megtakarítás** között?

- a **megtakarítás** és a **befektetés** között?
- **Hol a határ** ezek között, **mi különbözteti meg** őket egymástól? Hogyan viszonyulnak egymáshoz, például része-e valamelyik a másiknak?
- Mi jellemző inkább rátok, hogy **havi gyakorisággal rendszeresen** gyűjtőtők egy tervezett/nem várt kiadásra, vagy az, hogy az **időszakosan** felesleges pénzeszközöket félre teszik?
- Mi tart vissza titeket attól, hogy bizonyos megtakarítási formákat kipróbáljatok?

5.2. Megtakarítás készpénzben

- Ismertek-e olyan személyeket, akik a **készpénzes megtakarítást** részesítik előnyben?
- Rátok esetleg jellemző-e, hogy készpénzben tartotok megtakarítást?
 - Csak annyit tartotok otthon, amennyi a havi folyó készpénzes kiadásokra szükséges, **vagy annál többet, akár nagyobb összeget is?**
- Mekkora összeget érdemes otthon tartani, és **mi az a határ** , amikor már inkább érdemes valami pénzügyi megtakarítást választani?
- **Szerintetek miért tartanak az emberek készpénzben megtakarítást** ahelyett, hogy befektetnék, bankba tennék a pénzüket? Milyen érzelmek kapcsolódnak ehhez (pl. biztonság, kényelem, szabadság, kontroll)?
- **Hogyan lehetne őket arról meggyőzni** , hogy valamilyen pénzügyi termékben tartsák a megtakarításukat?
 - **Mi segítene** ezeknek az embereknek abban, hogy befektessék a megtakarításukat?
 - Melyik lehet a számukra legvonzóbb befektetési forma?
- Melyik lenne az a megtakarítási forma, amelyiket **biztosan nem választaná** , és nem is lehetne meggyőzni?
- Milyen **információs forrásokból** tájékozódtok a befektetések kapcsán?
- Milyen információ vagy ösztönző győzne meg titeket arról, hogy áttérjetelek elektronikus megtakarítási formákra?

6. Banki ügyintézés, információszerzés

	belépési idő: 75 perc	kilépési idő: 90 perc
--	-----------------------	-----------------------

- **Hogyan intézitek a banki ügyeiteket?**
 - Inkább személyesen bankfiókban?
 - Telefonos ügyfélszolgálaton keresztül?
 - Interneten keresztül netbankban? Mobilos applikáción keresztül?

- Mennyire érzitek **biztonságosnak az elektronikus banki ügyintézést?**
- Mennyire érzitek **kényelmesnek**, gyorsnak az elektronikus banki ügyintézést?
- Milyen **tapasztalataitok** vannak az **online** banki ügyintézéssel kapcsolatosan?
- Mi a véleményetek a **pénzbefektetésről mobilos applikáción** keresztül?
 - Használnátok-e ilyet?
 - Ha nem, akkor milyen feltételek mellett lennétek nyitottak erre?
 - Mi lenne a legfontosabb szempont számotokra, hogy bizalommal használjatok mobilos applikációt pénzügyi tranzakciókhoz?
- Szerintetek az, hogy valakinek van **okostelefonja, internet-előfizetése**, befolyásolja-e, hogy **készpénzzel vásárol vagy elektronikusan?**
 - És azt, hogy **készpénzben tartja-e a megtakarítását, vagy sem?**
- Mire számítottok, a ti megtakarítási szokásaitok és a készpénzről való gondolkodásotok hogyan fog változni a következő 3-5 évben? (Szabad, levezető beszélgetés, ha marad rá idő. Cél a jövőre vonatkozó készpénzes várakozások megismerése.)

KÖSZÖND MEG A RÉSZVÉTELT, ADD ÁT AZ AJÁNDÉKOKAT, ÉS KÉRD MEG AZ INTERJÚALANYOKAT, HOGY ÍRJÁK ALÁ AZ ÁTVÉTELI LAPOT!
TEDD EL A FÓKUSZCSOPORT DOKUMENTÁLÁSÁHOZ ÉS ADMINISZTRÁLÁSÁHOZ SZÜKSÉGES ANYAGOKAT, MAJD JUTTASD EL AZ ILLETÉKESHEZ!

Forrás: saját szerkesztés (eredeti dokumentum).

2. melléklet: Kategóriarendszer

A kategóriarendszer a fókuszcsoporton elhangzott megjegyzések, kijelentések csoportosítását szolgálja. A lenti felsorolásban minden alkategóriát jellemeztünk egy-egy tipikus mondattal:

- Szempontrendszer: ez a kategória olyan válaszok, megjegyzések besorolására szolgál, amelyek a megtakarítás/biztonsági tartalék/befektetés tulajdonságait, formáját hangsúlyozták:
 - Időtartam: „*A befektetés az szerintem az az összeg, amit előreláthatólag hosszabb távon tudsz nélkülözni.*”
 - Likviditás: „*Én valahogy úgy asszociáltam erre, hogy minél könnyebben, minél gyorsabban és egyszerűen hozzáférjek. Tehát semmi ne akadályozzon meg abban, hogy számomra az a félretett összeg hozzáférhető legyen.*”
 - Költség, hozam: „*Nekem a megtakarítás az, hogy kamatozzon, szóval nekem teljesen mindegy milyen formában.*”

- Egészség: „... nyugdíjasok vagyunk... de a mi esetünkben már ugye az egészségügyi problémák miatt van ez az úgynevezett megtakarítás.”
- Nyugdíj: „Nyugdíjszámlák, nyugdíjbiztosítás, egyfajta előre gondoskodás.”
- Állampapír: „... könnyű betenni, könnyű kivenni, postákon is lehet egyébként, tehát olyan is, akinek nincs ilyen digitális, informatikai vagy számítógépes hozzáértése, az is meg tudja csinálni.”
- Ingatlan: „... a befektetés az egy jól jövedelmező dologba való befektetés. Lehet ez akár egy ingatlan, amit lehet kiadni, és akkor abból az embernek minden hónapban jönne egy havi bevétele például. Részemről a befektetés az ez lenne.”
- Élethelyzet: ez a kategória olyan válaszok, megjegyzések besorolására szolgál, amelyek a válaszadó egyéni élethelyzetét, szokásait emelték ki:
 - Összeg: „Én konkrétan fogalmaztam meg ezt kicsit, nálam az az összeg, ami egy évre megélhetést biztosít bevétel nélkül.”
 - Életkor: „Nagyon semmi. Már nem érdekelnek az ilyen dolgok [a befektetés].”
 - Jövedelem: „Nekem négy gyerekem van, aztán a megtakarítás fogalma sajnos nálam nem létezik, mivel a fizetésem és a kiadásaim nem fedezik az infláció növekedését.”
 - Rendszeresség: „Nálam a megtakarítás a fizetésem 10%-a, és akkor a maradékból meg élek, tehát az a pénz, amit nem költök el.”
 - Anonimitás: „[Miért tartanak otthon készpénzt?] – Hát mert nem akarják, hogy látható legyen.”
 - Preferencia: „Igen, tehát ez a bukós dolog, ez nagyon felidegesítene, tudom magamról, de az meg, hogy a hozam, a hivatalos, az inflációt se éri el, az sem tetszik nekem. Tehát, sem a túlzott kockázat, sem az, hogy semmi hozam nincs.”
 - Tudás: „Jelen pillanatban nem tudom, hogy mit kezdenék befektetésként. Ha mondjuk most az lenne, hogy kapok egymillió forintot, eskü nem tudnám, hova rakjam... és valószínűleg elkölteném, és az meg idegesítene. Tehát, hogy az meg még jobban idegesítene.”
- Érzelmi viszonyulás: ebbe a kategóriába kerültek azok a válaszok, megjegyzések, amelyek érzelmi töltettel beszéltek a megtakarításokról:
 - Félelem: „Na most, ha nem lenne biztonsági tartalék, akkor mindig rettegnék, rettegne a családom, hogy mi van, hogyha probléma adódik, úgyhogy kell hogy legyen.”
 - Bizalmatlanság: „Szintén a bizalmatlanság. Annyi sok rosszat láttam a környezetemben. Most utoljára éppen egy ismerősömnek van egy lekötése ... és éppen panaszkodott, hogy a bank valamilyen részvényekbe fektette az ő

- megtakarítását, és hogy már 20 ezerrel kevesebbet kap, mert az adott részvény, amit felvásárolt, az ő részén megszűnt vagy lesüllyedt... ”*
- Öröm, nyugalom: „*A [megtakarítás] a jövő biztosítása, a nyugodt élet és kiegyensúlyozottság.*”
 - Biztonság: „*Megtakarítás számomra csak a létbiztonságot jelenti. Többet is. Most lehetne mondani azt, hogy az életfeltételek biztosítása.*”
 - Relációk: idesoroltuk azokat a válaszokat, megjegyzéseket, amelyek a megtakarítás, biztonsági tartalék, befektetés mint fogalmak közötti azonosságot vagy különbséget emelték ki:
 - Biztonsági tartalék ≠ megtakarítás: „*A megtakarítás után jön a biztonsági tartalék, az van jól eldugva, az utoljára, hogyha az előző elfogy.*”
 - Megtakarítás ≠ befektetés: „*Megtakarítás és befektetés. Két külön dolog.*”
 - Biztonsági tartalék = megtakarítás: „*Én is úgy gondolom, hogy a biztonsági tartalék az nagyjából egyenlő a megtakarítással.*”
 - Megtakarítás = befektetés: „*Ha megtakarítom, akkor megpróbálom befektetni is.*”
 - A fókuszcsoporthoz elhangzott beszélgetésekben különféle kognitív torzításokat is igyekeztünk azonosítani, az alábbi felsorolásban az egyes kognitív torzítási típusokhoz tartozó tipikus megállapításokat emeltük ki:
 - Animal spirit: „*Minden pénzemet készpénzben, euróban szerettem volna magamnál tudni [az ukrán–orosz háború kitörésekor].*”
 - Bizonyossági torzítás: „*Bármikor becsődölhet [a bank]. Az a tiéd, ami készpénzben van, az a biztos. Most a betörőt hagyjuk, annak nagyon kevés az esélye, de viszont a banknál ott akármi lehet, és akkor mit csinállok?*”
 - Felidézési heurisztika: „*Ha már a bankrendszer fejre áll, akkora baj van, akkor a forint mint fizetőeszköz ugyanúgy fejre áll, tehát vasvillával hányják, azért Magyarországon volt olyan, hogy mire kifizették a fizetést, és a sok pengővel elballagott a boltba, már sokkal kevesebbet ért, majdhogynem dobálhatta el, akkora infláció volt. Az világrekorder volt anno, és ez benne van a pakliban bármikor.*”
 - Megerősítési torzítás: „*... úgy gondolom, hogy olyanba fektetném be, az lenne a befektetésem, ami többet hoz, mint az átlaghozam. Mondjuk a banknál vagy akárhol.*”
 - Mentális könyvelés: „*Megtakarítás az a pénzösszeg, amit félreteszek és nem nyúlok hozzá, és ez két funkciójú lehet, vagy valamilyen célra teszem, vagy pedig szükség esetére.*”
 - Relatív értékelés: „*Ez pont olyan, mint a húszezres, ami nehezebben fogy el, mint mondjuk négy darab ötezres.*”
 - Status quo: „*Én már gyerekoromtól tartom ezt [a rendszeres megtakarítást].*”

Irodalom

- Ball, L. – Cecchetti, S. G. (1990): Inflation and uncertainty at short and long horizons. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1990(1), 215–254. <https://doi.org/10.2307/2534528>
- Bódi-Schubert A. – Ritzlné Kazimir I. (2023): Az euro és a forint készpénztartási hányadát alakító tényezők – a megtakarítási készpénzkereslet térnyerése az ezredfordulótól. *Hitelintézeti Szemle/Financial and Economic Review*, 22(3), 67–96. <https://doi.org/10.25201/HSZ.22.3.67>
- Broekhoff, M.-C. – Crujisen, C. van der (2022): Paying in a blink of an eye: it hurts less, but you spend more. *De Nederlandsche Bank Working Paper*, No. 760. https://www.dnb.nl/media/htbnszz1/working_paper_no-760.pdf, <https://doi.org/10.2139/ssrn.4313825>.
- Buccioli, A. – Trucchi, S. (2021): Locus of control and saving: The role of saving motives. *Journal of Economic Psychology*, 86(October), 102413. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2021.102413>
- DeVaney, S. A. – Anong, S. T. – Whirl, S. E. (2007): Household savings motives. *The Journal of Consumer Affairs*, 41(1), 174–186. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2006.00073.x>
- Fisher, I. (1930): *The theory of interest*. Macmillan, London.
https://files.libertyfund.org/files/1416/0219_Bk.pdf
- Fischer, B. – Köhler, P. – Seitz, F. (2004): The demand for euro area currencies: past, present and future. *European Central Bank (ECB) Working Paper Series*, No. 330 (April 2004).
<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/152764/1/ecbwp0330.pdf>,
<https://doi.org/10.2139/ssrn.526993>
- Fisher, P. J. – Montalto, C. P. (2010): Effect of saving motives and horizon on saving behaviors. *Journal of Economic Psychology*, 31(1), 92–105. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2009.11.002>
- Hármó B. (2003): Kísérletek és kilátások – Daniel Kahneman. *Közgazdasági Szemle*, 50(9), 779–799.
<https://www.kszemle.hu/tartalom/cikk.php?id=636&kszemle=b95d818a8432769db5494087b3955f10>
- Kahneman, D. – Tversky, A. (1984): Choices, Values, and Frames. *American Psychologist*, 39(4), 341–350. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.39.4.341>
- Keynes, J. M. (1921): *A Treatise on Probability*. Macmillan and Co. Limited, London.
- Keynes, J. M. (1936): *The general theory of employment, interest and money*. Harcourt Brace. New York City.
- Központi Statisztikai Hivatal [KSH] (2025): 20.2.1.41. Főbb kereseti adatok – munkáltatók teljes körénél, havonta, valamint havi és negyedévente kumulált.
https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0143.html
- Lindqvist, A. (1981): A note on determinants of household saving behavior. *Journal of Economic Psychology*, 1(1), 39–57. [https://doi.org/10.1016/0167-4870\(81\)90004-0](https://doi.org/10.1016/0167-4870(81)90004-0)
- Lochmiller, C. R. (2021): Conducting thematic analysis with qualitative data. *The Qualitative Report*, 26(6), 2029–2044. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2021.5008>
- Marsh, B. (2002): Heuristics as social tools. *New Ideas in Psychology*, 20(1), 49–57.
[https://doi.org/10.1016/S0732-118X\(01\)00012-5](https://doi.org/10.1016/S0732-118X(01)00012-5)
- Maslow, A. H. (1954): *Motivation and Personality*. Harper & Row Publishers. New York City.
- McGrath, R. G. (1999): Falling Forward: Real Options Reasoning and Entrepreneurial Failure. *The Academy of Management Review*, 24(1), 13–30. <https://doi.org/10.2307/259034>
- Muller, L. A. (2001): Does retirement education teach people to save pension distributions. *Social Security Bulletin*, 64(4), 48–65.

- Nyumba, T. O. – Wilson, K. – Derrick, C. J. – Mukherjee, N. (2018): The use of focus group discussion methodology: Insights from two decades of application in conservation. *Methods in Ecology and Evolution* (Special Feature: Qualitative methods for eliciting judgements for decision making), 9(1), 20–32. <https://doi.org/10.1111/2041-210X.12860>
- Rabiee, F. (2004): Focus-group interview and data analysis. *Proceedings of the Nutrition Society*, 63(4), 655–660. <https://doi.org/10.1079/PNS2004399>
- Raghubir, P. – Srivastava, J. (2008): Monopoly money: The effect of payment coupling and form on spending behavior. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 14(3), 213–225. <https://doi.org/10.1037/1076-898X.14.3.213>
- Raghubir, P. – Srivastava, J. (2009): The denomination effect. *Journal of Consumer Research*, 36(4), 701–713. <https://doi.org/10.1086/599222>
- Rösl, G. – Seitz, F. (2021): Cash and Crises: No surprise by the virus. *Institute for Monetary and Financial Stability Working Paper Series*, No. 150. <https://www.econstor.eu/handle/10419/229444>
- Samuelson, W. – Zeckhauser, R. (1988): Status Quo Bias in Decision Making. *Journal of Risk and Uncertainty*, 1(1), 7–59. <https://doi.org/10.1007/BF00055564>
- Shah, A. K. – Mullainathan, S. – Shafir, E. (2012): Some Consequences of Having too Little. *Science*, 338(6107), 682–685. <https://doi.org/10.1126/science.1222426>
- Shefrin, H. M. – Thaler, R. H. (2004): Mental Accounting, Saving, and Self-Control. In: Camerer, C. F. – Loewenstein, G. – Rabin, M. (eds.): *Advances in behavioral economics*. Princeton University Press. pp. 395–428. <https://doi.org/10.1515/9781400829118-017>
- Simon, H. A. (1959): Theories of Decision-Making in Economics and Behavioral Science. *American Economic Review*, 49(3), 253–283. <https://www.jstor.org/stable/1809901>
- Spantig, L. (2021): Cash in hand and savings decisions. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 188(August), 1206–1220. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2021.06.008>
- Tversky, A. – Kahnemann, D. (1974): Judgment under uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*, 185(4157), 1124–1131. <https://doi.org/10.1126/science.185.4157.1124>
- Tversky, A. – Kahnemann, D. (1983): Extensional versus intuitive reasoning: Conjunction fallacy in probability judgment. *Psychological Review*, 90(4), 293–315. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.90.4.293>
- Thaler, R. H. – Shefrin, H. M. (1981): An Economic Theory of Self-Control. *Journal of Political Economy*, 89(2), 392–406. <https://doi.org/10.1086/260971>
- Vajda B. (2012): Az Allais-paradoxon és empirikus vizsgálata. In: Hámosi B. (szerk.): *Érzelmek és indulatok a gazdaságban: A gazdasági szereplők viselkedésének sajátosságai a döntésekben és folyamatokban. Tanulmánykötet*. Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar, Szeged. pp. 548–560. <https://eco.u-szeged.hu/kutatas-tudomany/tudomanyos-kozlemenyek/erzelmek-es-indulatok-a-gazdasagban/vajda-beata>
- Xiao, J. J. – Anderson, J. G. (1997): Hierarchical Financial Needs Reflected by Household Financial Asset Shares. *Journal of Family and Economic Issues*, 18(4), 333–355. <https://doi.org/10.1023/A:1024991304216>
- Xiao, J. J. – Noring, F. E. (1994): Perceived saving motives and hierarchical financial needs. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 5(1), 25–45. https://www.researchgate.net/publication/228605847_Perceived_Saving_Motives_and_Hierarchical_Financial_Needs
- Zéman Z. (2020): Keynes logikai valószínűség-felfogásának hatása a közgazdasági gondolkodásra. Recenzió és hozzászólás Bélyácz Iván–Daubner Katalin tanulmányához. *Gazdaság és Pénzügy*, 7(2), 179–203. <https://doi.org/10.33926/GP.2020.2.4>
- Zoltayné Paprika Z. (szerk.) (2002): *Döntéelmélet*. Alinea Kiadó, Budapest.